

Radboud Universiteit Nijmegen

Limburg, een ideaaltype regio?

Een onderzoek naar de beweegredenen achter de beleidsplannen van de provincie Belgisch- en Nederlands Limburg

Sjors Frencken
Augustus, 2010

Limburg, een ideaaltype regio?

Een onderzoek naar de beweegredenen achter de beleidsplannen van de provincies Belgisch en Nederlands Limburg

Radboud Universiteit Nijmegen
Faculteit der Managementwetenschappen
Bachelorthesis Sociale Geografie

Auteur:

Sjors Frencken

Studentnr: 0639478

Begeleider:

Ruben Gielis

Augustus, 2010

Voorwoord

Voor u ligt warempel mijn scriptie die de afsluiting vormt van de bachelorfase van mijn studie Sociale Geografie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen.

Gedurende mijn gehele bachelorfase heeft de provincie Limburg een centraal onderwerp gespeeld in vele opdrachten voor verschillende vakken. Eenzelfde onderwerp voor mijn bachelor thesis was dan ook een logisch vervolg. Toen, bij het uitzoeken van een onderwerp voor de thesis, ik gewezen werd op de samenwerking tussen de Belgische en Nederlands Limburgse provincies, was mijn interesse meteen gewekt. Het heeft vervolgens nog even geduurd voordat ik tot het definitieve onderwerp ben gekomen. Ad Knotter, directeur van het Sociaal Historisch Centrum Limburg, adviseerde mij als geograaf niet te diep het verleden in te duiken. Laury van den Ham, projectleider van het Limburg Charter, stuurde me theoretisch een interessante hoek in. En ten slotte Ruben Gielis, mijn scriptie begeleider, wist me, met al mijn vage ideeën, in goede banen te leiden.

Graag wil ik bovengenoemde personen bedanken voor hun advies. De meeste dank gaat hierbij uit naar Ruben Gielis voor zijn geduld, tips, kritiek en de goede gesprekken. Daarnaast bedank ik ook alle personen die me zowel in Nederland als in Noorwegen hebben geholpen met het vorderen van mijn thesis. En ten slotte mijn ouders, die ik zo'n anderhalf jaar in spanning heb gehouden en die me te pas en te onpas hebben herinnerd aan het scriptiespook.

Veel leesplezier,

Sjors Frencken

13 augustus 2010, Nijmegen

Samenvatting

Grensoverschrijdende samenwerking is een trend die de laatste jaren inzet is geworden van veel regio's in perifere gebieden van landen in de Europese Unie. De achterliggende redenen voor regio's om tot grensoverschrijdende samenwerking te komen kunnen volgens de theorie van Reverda van een verschillende aard zijn. Deze onderscheidt drie verschillende ideaaltypen regio's: de etnoregio, waarin de politiek de hoofdrol speelt en waar het verleden het startpunt is om te kijken naar de toekomst; de moderne regio, waarbij het economische beleid en maakbaarheid een leidende rol hebben bij het kijken naar de toekomst; en tenslotte de civiele regio waarbij de burgermaatschappij en netwerken de bepalende referentiepunten zijn voor de inhoud van de regio.

Voor de Nederlandse en Belgische provincies Limburg is grensoverschrijdende samenwerking ook noodzakelijk. Beide provincies hebben in hun geschiedenis eenzelfde economische vooruitgang en teneergang gekend maar hebben in hun beleid nooit over de grens gekeken. Sinds 2009 hebben de besturen van beide provincies de handen ineen geslagen en een intentieverklaring getekend waarin zij op verschillende vlakken willen samenwerken en daarnaast tot gezamenlijk beleid willen komen.

De plannen die beide provincies hebben aangedragen neigen het meest naar de ideeën van de civiele regio. Dit is met name terug te zien bij de vele vormen van samenwerking die de provincies aandragen die duiden op het creëren van ontmoetingsruimten om samen tot nieuwe initiatieven te komen. Daarbij moet gezegd worden dat ook punten van de moderne en de etnoregio terug te vinden zijn. Belangrijk hierbij is dat de ideeën van de etnoregio meer als middel kunnen worden gezien voor het vormen van het gezamenlijke beleid en dat de economische ideeën van de moderne regio als doel kunnen worden gezien in de toekomst.

Inhoudsopgave

Voorwoord	I
Samenvatting	II
Inhoudsopgave	III
1 Inleiding	1
1.1 Achtergrond	1
1.2 Doelstelling	2
1.3 Vraagstelling	2
1.4 Belang van onderzoek	3
1.5 Onderzoeksaanpak	4
1.6 Opbouw onderzoek	5
2 Regionalisering in grensregio's	6
2.1 Deconstructie van de regio	6
2.2 Institutionalisering van regio's	7
2.3 Regio's: verschillende typologieën	10
2.4 De grens; een bondige historie	12
2.5 De Etnoregio	14
2.5.1 <i>Typering</i>	14
2.5.2 <i>Rol van de grens</i>	16
2.6 De Moderne regio	17
2.6.1 <i>Typering</i>	17
2.6.2 <i>Rol van de grens</i>	18
2.7 De Civiele regio	19
2.7.1 <i>Typering</i>	19
2.7.2 <i>Rol van de grens</i>	22
3 Nederlands en Belgisch-Limburg – de casus	23
3.1 Geschiedenis van beide Limburgen	23
3.1.1 <i>De eenwording en het verval</i>	23
3.1.2 <i>Mijnbouw en katholicisme</i>	25
3.1.3 <i>Moderne tijden: Europese Unie</i>	26

3.2 Limburg Charter	27
4 Limburg als ideaaltype	30
4.1 Methodologische verantwoording	30
4.2 De regio als etnoregio	33
4.2.1 <i>Identificatie met het verleden</i>	33
4.2.2 <i>Wij en zij</i>	34
4.2.3 <i>Streven naar politieke autonomie op basis van eigen cultuur</i>	37
4.2.4 <i>De grens als obstakel</i>	38
4.3 De regio als moderne regio	39
4.3.1 <i>Toekomstgerichtheid</i>	39
4.3.2 <i>Individualisme</i>	42
4.3.3 <i>Stedelijkheid</i>	43
4.3.4 <i>De grens als obstakel</i>	45
4.4 De regio als civiele regio	45
4.4.1 <i>Scheppen van ontmoetingsruimten</i>	47
4.4.2 <i>Gezamenlijke initiatieven</i>	49
4.4.3 <i>De grens als ontmoetingspunt</i>	50
5 Conclusie	51
5.1 Conclusie	51
5.2 Reflectie	53
Bronvermelding	
Bijlage I: Interviewguide	

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

“Nederlands en Belgisch-Limburg behoren dan wel tot twee aparte landsdelen sinds 1839, het gebied vormt nog steeds een culturele éénheid waarmee Limburgers zich graag identificeren”(Limburg Charter, 2008). Het zogenaamde Limburg Charter liegt er niet om als men duidelijk wil maken dat er wel degelijk een aanleiding is tot samenwerking tussen de beide provinciën. Onder de naam “Oost west, Limburg best” doen de twee provinciën een poging om de toekomst op een aantal vlakken gezamenlijk aan te pakken. Aanleiding voor het Limburg Charter zijn, behalve dat het precies 170 jaar geleden is dat de twee provincies uit elkaar zijn gegaan, de recente Europese regionale ontwikkelingen waarbij grensoverschrijdende samenwerking volgens de beide provincies een *must* is geworden.

Het beleid dat de provincie Belgisch Limburg en de provincie Nederlands Limburg voorschrijven heeft veel weg van een regioplan. Met begrippen als identiteit en cultuur zoeken de provincies daarmee naar samenhang en een grond waarop ze verder kunnen groeien naar grensoverschrijdende samenwerking. Anssi Paasi is een vooraanstaand geograaf die onderzoek doet naar deze regionalisering. In zijn boek *Territories, boundaries and consciousness* uit 1996 staan veel belangrijke theoretisch concepten die tegenwoordig nog steeds toe te passen zijn op regio's. Aan de hand van verschillende transformatiefases geeft hij weer hoe de regio geconstrueerd wordt en zijn uiteindelijke vorm krijgt. Deze theorie zal vervolgens aangevuld worden door de theorie van Nol Reverda zodat het beleid van de beide Limburgse provincies aan de theorie gemeenten kan worden. Reverda geeft in zijn proefschrift *Regionalisering en mondialisering* vanuit een cultureel-sociologisch perspectief inhoud aan het proces van regionalisering door middel van drie ideaaltypen regio's.

Grensregio's liggen vaak in de periferie van het eigen land en hebben vanwege hun decentrale ligging ten opzichte van het centrum van de nationale economie vaker te maken met stagnatieverschijnselen dan centraler gelegen gebieden (Van Engelsdorp Gastelaars e.a., 1980; Kesteloot & Meys, 2008; in Nicis, 2009). Dit is ook voor de beide Limburgen het geval. Het Limburg Charter is een eerste aanzet van beide provincies om beleid samen te maken in plaats

van onafhankelijk van elkaar. Zo hoopt ze een voorbeeld te zijn binnen het Europa van de regio's waarin de grens niet langer een belemmerende factor moet zijn.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om te weten te komen op welke manieren een regio zich kan ontwikkelen en welke invloed de grens hierop heeft. Er wordt onderzocht hoe een regio tot stand komt en hoe verschillende soorten ideaaltypen regio's toe te passen zijn op het gezamenlijke beleid van de provincies Belgisch- en Nederlands Limburg. De doelstelling is daarom als volgt geformuleerd:

De doelstelling van dit onderzoek is het beschrijven in hoeverre en in welke vormen regionalisering in grensregio's tot uiting komt in het beleid van de overheden in Belgisch- en Nederlands Limburg.

Het getekende Limburg Charter zal hierbij startpunt zijn voor het beleidsonderzoek en aan de hand hiervan zullen verschillende theorieën getoetst worden om uiteindelijk een uitspraak te doen over het soort regionalisme in Belgisch en Nederlands Limburg. Het onderzoek is daarmee beschrijvend en erop gericht inzicht te krijgen over verschillende gedachtegangen over regionalisering. Met name theorieën over regio's en grenzen zullen de revue passeren, waarna ze naast de plannen van de regio Limburg gelegd zullen worden. Daarmee is het een theoriegericht onderzoek. Aan de hand van het onderzoek kunnen uitspraken gedaan worden over de mate, soort en vorm van regionalisering in Limburg. Hieruit zullen ook aanbevelingen voor beleidsmakers in Limburg gedaan worden.

1.3 Vraagstelling

Om bovenstaande doelstelling te bereiken is de centrale vraag voor dit onderzoek als volgt geformuleerd:

In hoeverre komen vormen van regionalisering in grensregio's tot uiting in de huidige plannen van de beleidsmakers in Belgisch en Nederlands Limburg?

Deze centrale vraag zal worden onderzocht aan de hand van drie deelvragen:

- 1) *Op welke manier zijn de theorieën van Paasi en Reverda over regionalisering in grensregio's te typeren?*
- 2) *Welke ideeën over de regio komen er uit het beleid van de twee Limburgse provincies?*
- 3) *In hoeverre zijn typologieën van regionalisering toepasbaar op de regio Limburg?*

Deze vragen komen overeen met de hoofdstukken in dit onderzoek, per hoofdstuk wordt een vraag beantwoord. Er is gekozen om te beginnen met het theoretische kader omdat de theoretische achtergrond van belang is bij het benaderen van de casus. Vervolgens zal er een historische schets volgen van de gezamenlijke geschiedenis van beide provincies, waarna de plannen voor de toekomst toegelicht zullen worden. Tot slot zal de theorie aan de beleidsplannen getoetst worden.

1.4 Belang van onderzoek

In deze paragraaf zal duidelijk worden wat het maatschappelijke en het wetenschappelijke belang is van het onderzoek.

Dit onderzoek laat zien op welke manieren een regio ingericht kan worden. Dit kan verschillende maatschappelijke gevolgen hebben die naar aanleiding van dit onderzoek aan het licht kunnen komen. Door mondiale processen als globalisering en liberalisering vervagen grenzen, waardoor de discussie over grenzen relevant wordt voor sociaal-culturele, economische, culturele en politieke ontwikkelingen. Een initiatief als het Limburg Charter wil die samenwerking over de grens stimuleren en heeft daarom gevolgen voor inwoners aan beide kanten van de grens. Het feit dat de 'hernieuwde' samenwerking moet leiden tot een grotere vorm van gemeenschappelijkheid waarbij *'de noden en behoeften van de Limburgse burger en het Limburgse bedrijfsleven centraal staan'* (Limburg Charter, 2008:3) is hier een voorbeeld van. Met de laatste verwijzing naar het bedrijfsleven doelt de provincie ook op het economische belang van de regio. Bedrijven moeten aangetrokken worden doordat de beide provincies niet langer perifeer liggen in eigen land, maar juist centraal in Europa. Een ander voorbeeld van grensoverschrijdende samenwerking is de Euregio. Op dit moment maken beide provincies deel uit van de Euregio Maas-Rijn (EMR), maar de grensoverschrijdende samenwerking die hieruit voortvloeit heeft nog geen uitgebreide invloed

gehad op de maatschappij. De samenwerking tussen beide Limburgen moet fungeren als proefregio en heeft, omdat het kleinschaliger is dan de EMR, meer kans van slagen. Daarmee wordt ook een stap gezet naar een gemeenschappelijk Europa waarbij grensoverschrijdende belangen de boventoon voeren.

Het wetenschappelijke belang is terug te zien in het feit dat er meerdere regio's zijn in Europa die met grensoverschrijdende samenwerking bezig zijn en beleid maken voor hun regio. Uit dit onderzoek zal blijken welke soorten van regiovorming zullen zijn en hoe het beleid daarmee in kan spelen. Deze kennis kan belangrijk zijn voor regio's die een bepaald doel voor ogen hebben en willen zien welke kant ze op kunnen gaan met hun regio. Het beleid dat de beide Limburgse provincies maken heeft veel weg van regiovorming, en is daardoor vergelijkbaar met de vorming van andere regio's. Het feit dat de grens hier ook een rol speelt is met name interessant voor Europa, dat Euregio's stimuleert en grensoverschrijdende samenwerking sterk stimuleert. De grensregio's worden gezien als instrumenten waarmee conflicten opgelost kunnen worden en collectieve actie in het regelen van sociale, economische en ecologische problemen gefaciliteerd kunnen worden (Perkmann, 2002). Voorbeelden hiervan zijn de regio's Baden-Wurtemberg, Lombardije, Catalonië en de regio Karelië. Deze laatste is het onderzoeksobject geweest van Anssi Paasi, alwaar hij de identiteit van de Fins-Russische regio heeft onderzocht. Welke invloed de grens op de regio en regionalisering heeft is de laatste jaren een veel onderzocht onderwerp, met name binnen de politieke geografie. Binnen de geopolitiek zijn grenzen namelijk het verbindingsteken tussen geografie en politiek. Aan de hand van de uitkomsten van dit onderzoek zal het voor de beleidsmakers van de beide provinciën duidelijker worden hoe ze met de regiovorming en de daarin liggende grens om kunnen (of moeten) gaan.

1.5 Onderzoeksaanpak

Het deductieve onderzoek zal bestaan uit een literatuuronderzoek en een inhoudsanalyse. Allereerst is het nodig om onderzoek te doen naar regio's en regiovorming. De theorieën van Paasi en Reverda zullen hier leidend zijn, maar deze zullen ook aangevuld worden met andere theorieën. Vervolgens zal er vanuit deze theorieën een drietal vormen van regionalisatie opgesomd worden. De gezamenlijke geschiedenis van de provinciën Belgisch en Nederlands Limburg zal hierna onderzocht worden door middel van een literatuuronderzoek. Daarnaast

zullen de beleidsplannen geanalyseerd worden op de mate regionalisme. Hier zal ook empirisch onderzoek naar gedaan worden middels een interview. Tenslotte zal de informatie over de theorieën en de informatie over Limburg gecombineerd worden. Het onderzoek krijgt door deze methode meer diepgang.

Het interview zal plaatsvinden met een ambtenaar van één van de provincies Limburg. Hiermee wordt getracht zowel vanuit het oogpunt van de provincie Nederlands Limburg als van de provincie Belgisch Limburg duidelijk te krijgen hoe beide provinciën over de regio en de grens denken. Met de contacten die inmiddels zijn opgedaan zal dit interview waarschijnlijk genoeg informatie kunnen geven om tot een duidelijk standpunt van beide provinciën te komen. Aangezien de contacten komen van de provincie en zij de initiatiefnemers zijn van de samenwerking kan er vanuit gegaan worden dat zij de mening van de provincie naar voren brengen en dat deze daarom niet subjectief is. Voordeel van de interviews is dat deze een meer gedetailleerder beeld kunnen geven van de argumenten die beide provinciën hebben voor de samenwerking dan alleen in de beleidsdocumenten staan. Zo kan er tot een vollediger beeld van de plannen van de provincies komen. Doordat het interview semi-gestructureerd is krijgt de ambtenaar de ruimte om ook zelf belangrijke punten naar voren te brengen die niet in de lijst met vragen te vinden zijn. Het onderzoek heeft door middel van dit semi-gestructureerde onderzoek een meer kwalificerende benadering.

1.6 Opbouw onderzoek

Zoals al eerder is aangegeven zal hoofdstuk twee inzicht geven over de theorieën die van belang zijn voor dit onderzoek. Aan de hand van de theorieën van Paasi en Reverda zal de totstandkoming van de regio uiteengezet worden. De rol van de grens krijgt hierin ook kort de aandacht. Vervolgens zal hoofdstuk drie de historische ontwikkeling vanaf 1830 van beide Limburgse provincies weergeven, alsmede hun beleidsplannen voor grensoverschrijdende samenwerking. Deze laatste zullen in hoofdstuk vier getoetst worden aan de theorieën. In hoofdstuk 5 zullen tenslotte aanbevelingen gedaan worden en conclusies getrokken worden.

2 Regionalisering in grensregio's

Dit onderzoek gaat over de productie en invulling van een regio en de daarbij behorende identiteit. Daarom is gekozen voor de theorieën van Anssi Paasi en Nol Reverda. De eerste veronderstelt dat er verschillende transformatiefases vooraf gaan aan de institutionalisering van een regio, de tweede geeft inhoud aan de gecreëerde ruimte in de vorm van drie ideaaltypen regio's. De theorieën worden vervolgens getoetst aan het beleid dat de beide Limburgse provinciën aandragen in hun Limburg Charter, waarna er gekeken kan worden naar welk type regio de beide provincies in hun beleid het meest neigen. Daarbij moet gezegd worden dat beide provincies niet de intentie hebben om een regio te vormen, maar wel hun grensoverschrijdende samenwerking willen versterken en dit aan de hand van het Limburg Charter op een bepaalde manier willen bevorderen en invulling willen geven. Omdat de grens binnen de regio een belangrijke rol speelt, zullen theorieën hierover niet onderbelicht blijven. Per ideaaltype regio zal de rol van de grens verbonden worden aan de theorie van Reverda.

Aan het eind van dit hoofdstuk zal duidelijk worden hoe regio's tot stand komen, welke typen er te onderscheiden zijn en welke rol de grens hierin speelt.

2.1 Deconstructie van de regio

Om het bestaan van regio's te verduidelijken zal er met een sociaal constructivistische blik naar regio's worden gekeken. Belangrijk voor een regio zijn de inwoners ervan en de erkenning van deze regio. Door de sociale interacties van mensen krijgt de regio invulling. Paasi noemt dit 'spatial socialization': *het proces waardoor individuele actoren en groeperingen zijn gesocialiseerd als leden van een specifieke territoriale begrensde entiteit (de regio) en waardoor ze min of meer actief bepaalde collectieve territoriale identiteiten en gedeelde tradities internaliseren (Paasi, 1996: 32)*. Dit wil zeggen dat het persoonlijke leven van individuen en hun levensgeschiedenis georganiseerd zijn in relatie tot verschillende territoriale eenheden. Ter illustrering citeert Paasi Knight (1982, 517) als volgt: *'territory is not; it becomes, for territory itself is passive, and it is human beliefs and actions that give territory meaning'*. Een persoon uit Twente voelt zich tukker, maar zal zich daarnaast ook Nederlander voelen. Het feit dat deze

persoon zich ‘Tukker’ voelt komt door de gemaakte identiteit van inwoners van Twente als Tukker. Ze voelen zich verbonden met het gebied.

Deze sociaal-constructieve wijze van kijken naar een regio ligt in lijn met de theorie van Reverda. Hij ziet de burgermaatschappij als de invulling van regio’s die hierin de verbindende rol is tussen het individu en de staat. Met de burgermaatschappij wordt hier het gebied van burgerschap en sociaal kapitaal bedoeld, met als taak het ontwikkelen van zinvolle interacties en mogelijkheden tot identificatie en identiteitsvorming, en daarmee het ontwikkelen van cultuur en instituties (Reverda, 2004). Voorbeelden hiervan zijn buurtorganisaties, verenigingen, media, NGO’s, vakbonden, etc. Paasi voegt aan de sociaal-constructieve kijk het concept tijd aan toe, doordat historie van een gebied van invloed kan zijn. Door dit tijdsaspect krijgt de regio een vormbare rol, wat betekent dat regio’s kunnen ontstaan, veranderen en verdwijnen.

2.2 Institutionalisering van regio’s

Anssi Paasi is een Fins geograaf die met name onderzoek doet naar de sociale constructie van regio’s en de link tussen de gemeenschappen in deze regio’s en het sociale bewustzijn van deze gemeenschappen. Ondanks dat zijn theorie al geruime tijd bestaat en er de nodige dingen gebeurd zijn in de geografie, wordt deze nog steeds veel gebruikt in de regionale geografie.

In zijn boek *Territories, boundaries en consciousness, the changing geography of the Finnish-Russian border*, formuleert hij de regio als “*territoriale eenheid met een complexe synthese van manifestaties van objecten, patronen, processen, sociale activiteiten en machtsrelaties die ontstaan zijn door het gelijktijdig bestaan van interactie tussen verschillende niveaus van sociale processen*” (Paasi, 1996: 33). Dit wil zeggen dat de regio sociaal geconstrueerd wordt; het zijn de inwoners van de regio die een bepaalde identiteit bezitten, normen en waarden hebben en die deze territoriale eenheid herkennen aan bepaalde objecten. Zo herkennen we Nederland bijvoorbeeld aan molens of tulpen en Frankrijk aan de Eiffeltoren. De institutionalisering van de regio verwijst vervolgens naar het proces waarin de regio zijn vorm krijgt door middel van vastgelegde grenzen en een vastgelegd deel van een regionaal systeem, zoals een bestuurlijk orgaan, een deel van de socio-ruimtelijke bewustwording in de samenleving worden (Paasi, 1996). Door dit proces verkrijgt de regio dus zijn vorm en symbolen waardoor het zich kan

onderscheiden van andere regio's. Dit proces kan op verschillende geografische schalen plaatsvinden.

Om het proces van institutionalisering te begrijpen, heeft Paasi een theorie ontwikkeld die de vorming van de regio weergeeft. Hij doet dit aan de hand van vier fases die bij de regionale transformatie een rol spelen, namelijk:

- 1) de territoriale fase
- 2) de symbolische fase
- 3) de institutionele fase
- 4) de verankeringsfase

De institutionalisering van regio's refereert dus naar het proces waarbij de regio zijn vorm krijgt en zichzelf manifesteert door middel van verschillende sociale en culturele praktijken, zoals politiek, bestuurlijk en economisch. Deze verschillende praktijken zullen daarna weer bewust of onbewust geproduceerd en gereproduceerd worden door mensen binnen die regio. Verschillende machtsverhoudingen zijn daarbij altijd van invloed op de institutionalisering van de regio. Daarom zijn bepaalde individuen, groepen en klassen altijd meer of minder actief bij het produceren van de regio, en blijken de meeste mensen de regio te reproduceren door gedrag over te nemen. Taal en andere lokale gewoonten zijn hier voorbeelden van. Op deze manier zorgen de inwoners dat een regio blijft voortbestaan.

De vier fasen van het institutionaliseringsproces verlopen meestal tegelijkertijd, maar kunnen wel onafhankelijk van elkaar geanalyseerd worden. Dit onderscheid is nuttig om duidelijk te maken hoe de verschillende sociale systemen zich ontwikkelen in de loop van de tijd. De fases zullen hieronder worden toegelicht.

Ten eerste de ontwikkeling van de territoriale vorm. Deze verwijst naar de lokalisatie van sociale activiteiten waarbij regionale transformaties plaatsvinden, een territoriale eenheid zijn grenzen verkrijgt en vervolgens geïdentificeerd wordt als een afgescheiden eenheid (Paasi, 1996). Deze ontwikkeling kan plaatsvinden op verschillende schalen met een eigen ruimtelijke structuur. De

rol van de grenzen variëren aanzienlijk. Bij landen bijvoorbeeld zijn ze strikt geformuleerd, bij kleinere eenheden zijn de grenzen minder duidelijk en invloedrijk en niet direct waar te nemen in het dagelijks leven.

Ten tweede de formatie van de symbolische vorm en specifieke symbolen die het territorium uitdrukken en begrenzen. Paasi omschrijft deze territoriale symbolen als “*abstracte expressies van een bepaalde groep, die de acties van politieke, economische, administratieve en culturele instituties belichaamt*” (Paasi, 1996, 32). Hierbij kan gedacht worden aan vlaggen, typische gerechten en bepaalde typische gebruiken van een regio. De symbolen zijn dus van belang aangezien zij sterke emoties van identificatie kunnen genereren. Het meest belangrijke symbool volgens Paasi is de naam van de territoriale eenheid of regio, welke de historische ontwikkeling van het gebied, de belangrijkste gebeurtenissen, perioden en herinneringen van het gebied als het ware met zich mee draagt, als een soort collectief erfgoed. De naam van de regio is aldus de beste belichaming van de regio zelf.

De opkomst van instituties is de derde ontwikkeling en is de keerzijde van het toegenomen gebruik van territoriale symbolen. Individuen en groepen passen zich aan aan een gemeenschap door middel van gebruiken die geïnstitutionaliseerd raken en die daardoor specifiek aan de regio verbonden kunnen worden. Reverda noemt dit ‘*de verbijzondering van instituties in instituten*’, waarbij die betreffende instituties hun specifieke en culturele inhoud krijgen, waardoor samenlevingen zich zowel historisch als geografisch van elkaar onderscheiden en verschillen (Reverda, 2004:94). De verbondenheid die hiermee gecreëerd wordt kan op verschillende schalen plaatsvinden, bijvoorbeeld met de dorpsgemeenschap, maar tegelijkertijd ook met de regio of het land. Met deze verbondenheid wordt er automatisch ook een ‘ander’ gecreëerd, maar hier zal later op teruggekomen worden.

De vierde en laatste vorm van institutionalisering is het verankeringsproces. Op een gegeven moment heeft de territoriale eenheid een gevestigde status en een karakteristieke identiteit in de ruimtelijke structuur en het sociale bewustzijn gekregen. Het institutionaliseringproces zal voortgezet worden waarmee de verankering van de regio een feit is. Hierdoor krijgt de regio een bepaalde ‘structure of expectations’ (Paasi, 1996, 35), waarmee bedoeld wordt dat de toekomst voor de regio afhankelijk is van zijn verleden. Aan de hand van het verleden van de regio zijn er

verwachtingen voor de toekomst. Er is hier dan ook sprake van een tijd-ruimte specifiek, regionaal gebonden en institutioneel ingebed schema van percepties en acties die zorgen voor belangrijke structuren in de sociale ruimte (Paasi, 1996, 35). De structuur van de verwachting zorgt dus voor het verhaal van waar de regio is gekomen maar ook waar het in de toekomst naartoe kan gaan.

2.3 Ideaaltypen regio's

Nu we weten hoe regio's geïnstitutionaliseerd zijn kunnen we deze inhoud gaan geven door middel van de theorie van Reverda. Nol Reverda is een socioloog die onderzoek doet naar de sociale dimensie van Europese vraagstukken. Hij maakt in zijn proefschrift *Regionalisering en Mondialisering* een onderscheid in een maatschappelijke (functionele) benadering en een culturele (institutionele) benadering om te kijken naar de sociaal-culturele werkelijkheid. Bij de maatschappelijke benadering gaat het om de *functie* van de regio, en daarmee de feiten – de mens als object. Het gaat uit van een werkelijkheid als geheel van organisaties, sociale rollen, klassen, macht en (onhistorische) functies, die ieder voor zich en in samenhang een bijdrage leveren aan de instandhouding of verandering van het 'systeem' (Reverda, 2004, 99). De mens wordt hier gezien als '*rationeel organisatie-dier*', die zijn handelen het liefst zo efficiënt en effectief mogelijk inricht om gestelde doelen te bereiken. Bij de culturele benadering gaat het om de *waarde* van de regio, en daarmee de betekenisgeving – de mens als subject. Het analyseert de sociaal-culturele werkelijkheid vanuit de dimensies institutie, identiteit, standen, gezag en historische tradities, waardoor die werkelijkheid een tijd- en plaatsgebonden objectiviteit verkrijgt (Reverda, 2004, 100). De mens wordt in dit geval gedefinieerd als '*zingevende institutionaliseerder*', die continue bezig is om samen met anderen de betekenis en de zin van de omgeving te duiden en te definiëren. Binnen dit perspectief is de cultuur met de daaraan verbonden 'institutes', het hoofdthema van onderzoek en analyse.

Deze twee benaderingen worden ook toegepast op de burgermaatschappij, die zoals eerder genoemd de specifieke symbolen en gebruiken van een regio waarborgt en zorgt voor de verbinding tussen de staat en het individu. Ook zij vertegenwoordigt volgens Reverda zowel een functie als een waarde. Vanuit de maatschappelijke benadering gezien heeft de burgermaatschappij een functie doordat ze een steeds grotere rol spelen in de politieke,

economische en sociaal-culturele organisatie van nationale en internationale verbanden. De burgermaatschappij heeft daarnaast vanuit een cultureel perspectief gezien een waarde, doordat ze door hun overzichtelijkheid en herkenbaarheid een compensatie vormen voor de abstract geworden werkelijkheid van de staat en markt. Daarnaast biedt de burgermaatschappij voor het individu een mogelijkheid tot gestructureerde interactie en persoonlijke identificatie (Reverda, 2004, 101).

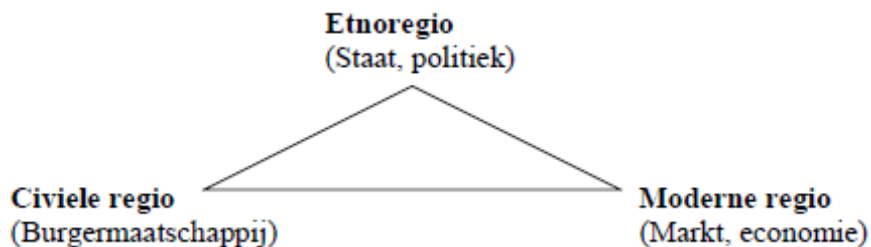
Hoewel beide perspectieven toepasbaar zijn op regio's en regionalisering zal er voor dit onderzoek gebruik worden gemaakt van de culturele benadering. Deze is voor dit onderzoek interessant omdat het inzicht levert op de rol die de regio speelt voor mensen die volgens Reverda, *“in een gemonialiseerde en hoogmoderne werkelijkheid een zoektocht zijn aangegaan naar de zin en betekenis van hun directe omgeving en hun identiteit daarbinnen”* (Reverda, 2004, 110). Daarnaast heeft deze manier van kijken naar de sociaal-culturele werkelijkheid veel overeenkomsten met de theorie van Paasi.

In deze zin ziet Reverda de regio als waarde die zich in deze moderne tijd van netwerken aandient als nieuwe institutie. De regio biedt de mogelijkheid om inhoud en vorm te geven aan de burgermaatschappij en het daaraan verbonden sociaal kapitaal. Hij ziet de regio daarnaast als een waarde in de zin dat het in een netwerksamenleving kan functioneren als *‘mediating structure’* en daarmee de mogelijkheid biedt netwerken te verduurzamen tot *‘dunne instituties’*. Hiermee wil hij zeggen dat de regio het proces van netwerken gemakkelijker kan maken en de structuren die hierdoor ontstaan dicht staan op de samenleving.

Om ‘zin’ te geven aan deze nieuwe institutie moet deze volgens Reverda betekenis krijgen. De samenleving zal hiervoor moeten zorgen; en wel op politiek, economisch en sociaal-cultureel gebied. Via interacties wordt de regio in politieke, economische en sociaal-culturele zin gecollectiviseerd, geïnstitutionaliseerd en van duurzame inhoud en identiteit voorzien (Reverda, 2004). Via deze wijze worden er drie ideaaltypische regio's en vormen van regionalisering geconstrueerd die als volgt zijn te onderscheiden:

- 1) regio's waarin de politiek een hoofdrol speelt en waar het verleden startpunt is voor de toekomst; zogenaamde *etnoregio's*
- 2) regio's waar de economie de leidende rol heeft in de identiteitsverschaffing; zogenaamde *moderne regio's*
- 3) regio's waarin de burgermaatschappij de bepalende factor is van betekenisgeving; zogenaamde *civiele regio's*

Hierbij moet benadrukt worden dat het gaat om geconstrueerde typen regio's, waaruit de werkelijkheid belicht en inzichtelijk gemaakt wordt; zij hebben niet het doel de werkelijkheid af te beelden. Dit heeft tot gevolg dat de feitelijke regio's, en in dit geval de te analyseren regio Limburg, niet hoeft te voldoen aan een type regio. Wel is het in deze casus interessant om te onderzoeken naar welk type de regio het meest neigt, en naar welk type de regio zou moeten gaan wil ze waarmaken wat ze zegt in haar beleidsplannen. Er moet ook gezegd worden dat de drie waarden niet de enige waarden zijn die invloed kunnen hebben op een regio. Deze kunnen ook gestoeld zijn op een etnische of religieuze waarde, dit heeft echter weinig met regionalisme te maken (Reverda, 2004). Duidelijk moet in ieder geval zijn dat de drie waarden (politieke, economisch, sociaal-cultureel) de potentie hebben om regio's van institutionele inhoud te voorzien. Schematisch gezien is dit institutionele kader als volgt te zien.

Voordat de ideaaltypen regio's zullen worden toegelicht, zal er eerst kort worden ingegaan op de rol van grenzen binnen regio's en de wetenschappelijke context hiervan.

2.4 De grens: een bondige historie

Het grensonderzoek heeft de laatste twintig jaar een ander gezicht gekregen. In die periode is de grens als fysieke lijn op de grond naar een grens als verschilmaker gegaan. In deze periode werd

er ook over gegaan op een meer sociaal-constructivistische kijk op de grens. De eenwording van Europa heeft daarnaast ook invloed gehad op de kijk naar grenzen. Het zijn sinds de eenwording niet slechts de uiteinden van een natiestaat maar juist ontmoetingsplekken waar natiestaten elkaar tegenkomen. De wetenschap, en in het bijzonder de politieke geografie, heeft zich de laatste decennia bezig gehouden met deze nieuwe territoria, die nu ook steeds vaker geconstrueerd worden als beeld, activiteit en verhaal. Van Houtum (2005) verklaart dit door de switch van het kijken naar het 'waar' van de grens (waar zijn ze?) naar het kijken naar het 'hoe' van de grens (hoe zijn ze sociaal geconstrueerd?). Daarmee werd de grensstudie een object van vele vakgebieden.

Naast de ontwikkeling van de sociaal-constructivistische manier van kijken naar de grens waren er ook andere ontwikkelingen. Een belangrijke daarvan is de realisatie dat bij het kijken naar grensprocessen dit niet vanuit de natiestaat moet gebeuren maar vanuit het grensterritorium zelf. Zo krijgt het concept van de grens een bredere filosofische mening. Vanuit een filosofisch standpunt duidt het bestaan van grenzen op de behoefte van mensen om verschil te maken. Mensen maken grenzen om verschil te maken tussen wij en de ander, zodat het leven geordend kan worden. Grenzen zijn dus niet langer uitkomsten, maar processen van zogenaamde 'ordering' en 'othering' (Van Houtum & van Naerssen, 2002). Zo komt de focus in het onderzoek te liggen op de 'waarom' vragen. Waarom hebben mensen grenzen nodig, en waarom moeten we de 'ander' creëren?

Een andere ontwikkeling is de omslag van de grens als scheiding van twee gebieden naar de grens als verbinding tussen twee gebieden. Vanuit de psycho-analytische wetenschap wordt de 'ander' in dit geval niet gezien als een indringer maar als iemand die het leven verrijkt. Het grensgebied wordt dus een plaats waar gekoppeld wordt in plaats van gescheiden. Daarmee krijgt de grens een tweeslachtig karakter, waarin ze kan koppelen en scheiden tegelijk. Het is een barrière tussen twee werelden en tegelijk een opening naar een andere wereld (Gielis, 2009: 592). Om deze dubbelslachtigheid van grenzen te duiden, worden grenzen niet langer gezien als lijnen maar als gebieden. Ook vanuit sociaal punt gezien is dit te verantwoorden, aangezien mensen hun dagelijkse leven rondom de grens, en dus het grensgebied, als aparte eenheid kunnen ervaren.

Een laatste ontwikkeling in grensstudies is de toegenomen interesse voor het individu en hun ervaringen met de grens. Grenservaringen zijn ervaringen op micro-niveau en daardoor ook persoonlijk. Om deze persoonlijke ervaringen van grenzen te begrijpen, focust de wetenschap zich op de grens-estetica, ofwel ‘*de sensuele impressie*’ van de grens. Vanuit het antropologische vakgebied wordt de kijk op grenzen bijvoorbeeld getest op de manier waarop mensen foto’s van de grens beoordelen. Andere culturele studies toetsen de grens door middel van literatuur en films (Gielis, 2009, p.593).

De verschillende manier van kijken naar de grens zullen meegenomen worden bij de verschillende ideaaltypen grenzen. Eerst zullen de ideaaltypen worden uitgelegd, waarna de kijk op de grens zal worden geïnterpreteerd.

2.5 De etnoregio

Het eerste ideaaltype regio is de etnoregio. Bij deze vorm van regionalisering speelt de historie een belangrijke rol. In elke stad of dorp is wel een centraal plein te vinden met een standbeeld van een van de lokale helden, alsook straatnamen met daarin de naam als nagedachtenis aan een van deze helden. Ze hebben volgens de plaatselijke bevolking vaak een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling of bekendheid van de stad of streek en waren blijkbaar belangrijk genoeg om te worden vereeuwigd in steen of straatnaam. Schrijvers, wielrenners, burgemeesters, wetenschappers, oorlogshelden: ze zijn er in alle soorten. Maar wat ze gemeen hebben is dat ze uit dezelfde streek komen en iets zeggen over de ontstaansgeschiedenis, het verleden en de eer en glorie van de betreffende stad of streek. Het zijn symbolen, waar de plaatselijke bevolking trots op is.

2.5.1 Typering

De etnoregio ontstaat op het moment dat de lokale helden met hun herinnering aan vroegere geschiedenislessen en tradities bepalend worden voor de beleving van het heden en dienen voor het politieke ontwerp van de toekomst (Reverda, 2004, 114). Ze wordt gekenmerkt door de volgende factoren:

- identificatie met het verleden

- een scherp onderscheid tussen ‘wij’ en ‘zij’
- het streven om op basis van het eigen cultuurgoed meer politieke autonomie te verkrijgen

Geschiedenis, tradities, mythen, taal en dialect die vormgeven aan de ‘eigen cultuur’ zijn de ingrediënten voor de vorming van de regionale identiteit, waarbij het verleden de zingevende structuur wordt voor het denken, handelen en voelen van alledag (Reverda, 2004). Anders gezegd wordt het verleden het vertrekpunt om het eigen denken en handelen in het heden te bepalen en de doeleinden in de toekomst te definiëren. Het verleden biedt houvast om het leven van alledag vorm en inhoud te geven. Reverda verklaart deze herbeleving van de eigen cultuur en geschiedenis doordat het alles te maken heeft met de culturele emancipatie van een regio, mogelijk gemaakt door de invloed van de natiestaat.

“Wanneer de macht van het ‘centrum’ verdwijnt, verdwijnt ook de ‘periferie’, en biedt de moderne tijd alle kans aan voorheen perifere culturen zich te emanciperen van het centrum en de ‘eigenheid’ weer te laten zien.”

(Reverda, 2004: 115)

Er is kortom weer plaats voor regionale trots. In dat geval wordt de eigen taal, dialect, eigen cultuur en tradities weer teruggehaald. Daarmee ontstaat volgens Reverda een culturele diversiteit, waarmee bedoeld wordt dat min of meer onafhankelijk van elkaar ontstane culturen naast elkaar leven in een land. In al deze gevallen gaat het steeds over de eigen identiteit en geschiedenis tegenover die van de ander. De ander, die hiermee gesitueerd wordt buiten de grenzen van de eigen cultuur of regio. Bij deze vorm van etnoregionalisme is cultuur dan ook gedeelde cultuur, die refereert aan gedeelde opvattingen, normen en waarden, en aan het bezit van een gezamenlijke identiteit. Daarmee wordt er tegelijkertijd een ‘wij’ versus ‘zij’ gecreëerd, waarbij ‘wij’ wordt onderscheiden van de ‘ander’. Van Houtum verklaart dit othering-proces op een psycho-analytische manier; het ‘wij versus zij’ gevoel wordt gecreëerd doordat de ene identiteit een afstand probeert te creëren met de ander om vast te houden aan het zelf in tijden van angst of ongerustheid (Van Houtum, 2005).

Etnoregio’s hechten daarnaast ook veel aan hun eigen normen en waardesysteem, waarbij verandering als bedreiging wordt gezien en mobiliteit van mensen als een aantasting van het

eigen culturele erfgoed ervaren wordt. De eigen culturele overlevering moet goed bewaakt worden en etnoregio's neigen er dan ook naar ondemocratische en gesloten maatschappelijke structuren te ontwikkelen, waarin autoritaire politieke leiders het voor het zeggen hebben (Reverda, 2004, 117).

Een goed voorbeeld hiervan is het politieke beleid van Geert Wilders. Hij speelt in op etnische sentimenten en werpt zich op als hoeder van het culturele erfgoed en beschermheer van de eigen identiteit; hij benadrukt het meestal (vermeende) contrast tussen het eigen land en een bepaalde groep 'buitenstaanders'. Zo spreekt Wilders constant over vijanden die 'ons Nederland' bedreigen: de islam, superstaat Europa en moslimkolonisten. Het gevolg hiervan is een versterkt groepsgevoel onder de Nederlanders; tot stand gebracht door de gevoelde noodzaak om zich te verenigen tegen de gezamenlijke 'vijand', ofwel de ander.

Politiek leiderschap neigt in een etnoregio dan ook naar charismatisch leiderschap. Reverda verklaart dit doordat bij etnoregionalisme de burgermaatschappij vaak ontbreekt. Het 'centrum' heeft vaak decennialang zowel de politieke structuren als de samenlevingsverbanden gedicteerd en opgelegd. Voor natiestaten waren regionale verschillen eerder een bedreiging dan een verrijking. Op het moment dat de periferie emancipeert door de relatieve teloorgang van de natiestaat, dan wordt het eigen culturele erfgoed wel herontdekt, maar zijn de oorspronkelijke structuren die dat erfgoed droegen aanzienlijk verzwakt. Daarom is etnoregionalisme vaak een gemakkelijke prooi voor politieke manipulatie (Reverda, 2004). Aangezien men lang aan de periferie heeft gestaan en er nu mogelijkheden zijn waarbij men daadwerkelijk een rol van betekenis kan spelen in het maatschappelijke krachtenveld, zal men er dan alles aan doen om daarbinnen serieus genomen te worden en als gelijkwaardig gezien te worden.

2.5.2 Rol van grens

Grenzen spelen bij etnoregio's een paradoxale rol wanneer de regio zich tussen twee of meer landen bevindt. De landsgrenzen die binnen de regio vallen zullen namelijk teniet gedaan worden, terwijl de regio op zichzelf wel weer nieuwe grenzen vormt. Een proces dat door Van Houtum wordt omschreven als de '*paradox of borders*'. De grensregio wordt één doordat er een gezamenlijk gevoel van identiteit wordt gecreëerd, maar tegelijkertijd worden er ook nieuwe verschillen gecreëerd in de ruimte en identiteit met andere regio's (Van Houtum, 2005). Grenzen

bieden in dit geval op sociaal en politiek vlak zekerheid. Sociaal in de zin van zekerheid en protectie, en politiek om de controle en macht over het gebied te behouden. Dit zou kunnen gebeuren wanneer de nieuwe etnoregio zich afstoot van de natie. Het voormalig Joegoslavië is hier een voorbeeld van. Hier bevonden zich bevolkingsgroepen die elk beweerden nooit een eenheid gevormd te hebben en daarnaast elk een eigen identiteit bezitten; wat uiteindelijk heeft geleid tot het vormen van nieuwe naties met nieuwe grenzen.

2.6 De moderne regio

Het tweede ideaaltype regio is de moderne regio. Bij deze vorm van regionalisme is de werkelijkheid een in de toekomst te realiseren project, waarin het verleden en heden volledig in dienst staan van die nieuw te ontwerpen realiteit. *“Het is een zoektocht naar zin en betekenis, die in de toekomst geprojecteerd worden, en waarbij groei en verandering de maatstaf zijn voor het legitimeren van het dagelijks handelen”* (Reverda, 2004, p.122). De historie en tradities van een regio hebben hier, in tegenstelling tot de etnoregio, hooguit een inspirerende functie, maar dienen niet als leidraad. Kernwoorden bij de moderne regio zijn maakbaarheid, vernieuwing en vooruitgang.

2.6.1 Typering

Modern regionalisme wordt door de volgende factoren gekenmerkt:

- toekomstgerichtheid
- individualisme
- stedelijkheid

Het modern regionalisme is toekomstgericht, maar gebruikt waar het kan historisch gegroeide realiteiten voor zover deze kunnen bijdragen aan het toekomstontwerp. Zo zullen historisch gegroeide netwerken in de regio zo optimaal mogelijk benut worden. Het belangrijkste blijft echter dat de ‘open ruimte’ wordt gekoesterd en heden en verleden slechts betekenis hebben als een misschien interessante, maar wel een van de vele mogelijkheden om die ‘open ruimte’ in te vullen (Reverda, 2004, p.123). De maakbaarheid van de werkelijkheid en het actieve individu staan hierbinnen centraal, zonder dat daarbij sprake is van enige hindering door tradities of bestaande verhoudingen. Het modern regionalisme is daarnaast individualistisch. De

maatschappelijke werkelijkheid is volgens Reverda als geheel niets meer dan een som der delen en te beschouwen als een conglomeraat van individuen (Reverda, 2004). Daarom kennen moderne regio's geen 'wij' en 'zij' of cultuur: de ander dient per definitie iets nieuws te bieden en fungeert als zodanig steeds als bron voor de ontwikkeling van het eigen, individuele toekomstontwerp. Wanneer de een niet meer aan dat toekomstontwerp kan voldoen, zal er via netwerken naar nieuwe anderen worden gezocht die wel in die functie kunnen voorzien. Vandaar dat begrippen als heterogeniteit, veelkleurigheid en veeltaligheid passen bij de moderne regio. Om een vergelijking te maken met de etnoregio, dan koestert de etnoregio het 'ene' en de moderne regio het 'vele'.

Dit toekomstgerichte individualisme komt het beste tot zijn recht in een economische context, het economisch ondernemen en economische voorspoed staan dan ook centraal bij de moderne regionalist. De erbij passende levensstijl is die van het ondernemende, flexibele en ongebonden succes verlangende individualisme. Deze komt volgens Reverda het best tot zijn recht in de stad, met zijn stedelijke cultuur die gekenmerkt wordt door zijn toekomstgerichtheid, individuele vrijheid, flexibiliteit, ondernemen en maakbaarheid van de werkelijkheid (Reverda, 2004, p.124). Hoewel mensen zich vaak wel met een stad verbonden voelen, speelt de historie een zeer beperkte rol: het gaat om het opbouwen van een nieuw leven, het grijpen van kansen; kortom om de toekomst. De ontwikkeling van de stad speelt daarnaast een steeds belangrijkere rol in de ontwikkeling van de samenleving als geheel. Doordat de controlerende taak van de natiestaat zowel in politieke zin als in het stimuleren van de economie afneemt, zijn het vooral de urbane centra of regio's die zowel wat betreft de economie als de ontwikkeling van een politiek stelsel voor samenlevingsopbouw moeten zorgen (Paasi, 2009)

2.6.2 Rol van de grens

De regio is hier in principe een doorlopend geheel, zonder duidelijke grenzen. Zolang omliggende gebieden complementair zijn, zal er van een grensgevoel geen sprake zijn. Reverda maakt dit duidelijk door aan te geven dat de moderne regio zich kenmerkt door het 'vele'. Hiermee doelt hij niet alleen op de vele individuen in de samenleving, maar ook de vele kansen die de regio kan hebben. Je zou wat dat betreft kunnen aannemen dat er geen grenzen bestaan bij de moderne regio. Dat de regio dan ook verspreid zou kunnen zijn over twee naties, zoals in het

geval van de provincies Limburg, is geen probleem bij deze vorm van regionalisme. De grens hier op zich wordt dan ook vanuit liberaal oogpunt gezien als belemmerend; een omslag ten opzichte van de kijk op grenzen voor de Europese eenwording, waar de grens nog als uiteinde (periferie) van de staat werd gezien en beleid bij de grens ophield.

2.7 De civiele regio

Het derde en laatste ideaaltype regio van Reverda is de civiele regio. De werkelijkheid is bij deze regio vooral een sociaal-culturele werkelijkheid. Deze is bovenal een ontmoetingsruimte, waarin mensen samenkomen en ervaringen met elkaar uitwisselen, idealen delen en conflicten beslechten (Reverda, 2004: 132). Waar dit gebeurd is niet van belang; het kan op de markt zijn, in een optocht, het bejaardentehuis maar ook op het internet.

2.7.1 Typering

Het doel bij civiele regio's is de opbouw van de sociaal-culturele netwerkmaatschappij. Daarbij zijn de volgende factoren kenmerkend:

- het scheppen van een publieke ruimte waarin:
  - o mensen elkaar kunnen ontmoeten
  - o mensen geactiveerd worden om tot gezamenlijke initiatieven te komen
  - o deze initiatieven hun bestendigheid vinden in die publieke ruimte

Civiele regio's hebben een 'bottom-up' benadering en bieden de gelegenheid om in sociaal-cultureel verband aan individuele interesses vorm en inhoud te geven, door middel van het vormen van netwerken. Deze netwerken zorgen volgens Reverda voor het activeren, vitaliseren en mobiliseren van symbolische interacties. Daarnaast werken de regio's ook stabiliserend omdat ze de contouren biedt waarbinnen individuele acties en handelingen gestroomlijnd en gekaderd worden (Reverda, 2004). Het gaat zich om de context waarin mensen dagelijks bezig zijn met het zoeken naar, en het geven van zin en betekenis aan hun leven in de interactie met anderen. Het belangrijkste hierin is dat de mensen een ontmoetingsruimte scheppen, waarin hun eigen sociaal-culturele doelen voorop staan. Voorbeelden hiervan zijn het organiseren van wederzijdse

belangen, zowel op economisch, politiek en sociaal-cultureel gebied. Belangrijk hierbij is dat individuele ervaringen worden gedeeld met anderen.

Reverda trekt in zijn onderzoek de vergelijking met Putnam's analyse van civiele tradities in het Italië van nu. Hij vraagt zich af waarom de ene regio beter presteert dan de ander, terwijl de politiek-bestuurlijk condities overal dezelfde zijn en de verschillen in economische hulpbronnen en rijkdom geen voldoende verklaring bieden. De verklaring die hij vindt is wat hij noemt de 'civic community', vergelijkbaar met de sociaal-culturele werkelijkheid in de civiele regio van Reverda. 'Civic community' staat voor "*de politieke betrokkenheid en gelijkheid, door solidariteit, wederzijds vertrouwen en tolerantie, en door het bestaan van netwerken van wederzijdse samenwerking*" (Putnam, 1993; in Reverda, 2004). Er wordt hiermee aangetoond dat er een sterk verband is tussen de mate van de sterkte van de civiele regio en het positieve effect op de politiek en het economisch presteren van de regio.

"Uitgebreide sociale netwerken en verenigingen, openheid, horizontale en democratische omgangsvormen en de bereidheid compromissen te sluiten – dit alles draagt bij tot een hoog civiel gehalte van de regio met als bijgevolg een betrouwbaar politiek bestuur en een, gegeven de beschikbare hulpbronnen en middelen, zo optimaal mogelijk bloeiende economie" (Putnam, 1993; in Reverda, 2004:136).

Een vergelijkbare vorm en een interessante toevoeging op de civiele regio is het concept van de 'social field', komend uit de innovatiehoek van de geografie. Een 'social field' is tijd/ruimte gebonden en heeft een historisch patroon van sociale relaties, die plaats vinden op een bepaalde schaal en gekenmerkt wordt door 'knowledge'-productie (Floysand & Jakobsen, 2008). Belangrijk binnen dit soort regio's is de zogenaamde 'tacit' knowledge, ofwel de stilzwijgende kennis die opgedaan wordt door jarenlange relaties tussen actoren in eenzelfde gebied. Het is daarmee context specifiek, en de kennis wordt overgedragen door face-to-face interactie tussen partners die een bepaalde gemeenschappelijkheid hebben, zoals de taal of dialect en bepaalde normen en waarden. Deze gemeenschappelijke factoren leiden tot vertrouwen en hierdoor ontstaat er een lokale 'flow' van tacit knowledge (Asheim & Gertler, 2005, p.293). Deze vorm van kennis kan worden gezien als uitkomst van een netwerksamenleving waar gedeelde ideeën en samenwerking kunnen leiden tot een economisch sterkere regio. Belangrijk is echter dat de

civiele regio in het teken staat van netwerkvorming, maar laat niet staan dat economisch positieve gevolgen hier ook aan ten deel kunnen vallen.

Reverda geeft daarnaast twee voorbeelden van civiele regio's die van een andere orde zijn. De eerste heeft betrekking op de opkomst van zogenaamde 'sociale economieën'. Dit zijn ruileconomieën waarin niet de winstmaximalisatie, maar het principe van 'billijkheid' regeert. Dit formuleert Reverda als volgt:

“Het bevordert de zelfstandigheid van de betrokken leden door het ontwikkelen van een netwerk, waarin goederen en diensten onderling geruild worden”

(Reverda, 2004:137)

Een van de bekendste voorbeelden hiervan is het LETS-systeem, wat staat voor Local Exchange and Trading System. Het is een ruilsysteem waarbinnen mensen goederen en diensten aan elkaar leveren en deze verrekenen met behulp van ruilpunten. De kracht hiervan is dat ze mensen met elkaar in contact brengt en sociale integratie bevordert. Het is volgens Reverda dan ook een vorm van een samenlevingsopbouw die de dynamiek van de 'civiteit' bezit en omdat ze niet per definitie gebonden is aan de lokaliteit een duidelijke impuls kan geven aan een civiele regio (Reverda, 2004).

Het tweede voorbeeld van een andere orde is de mogelijkheid die het internet biedt om mensen bij elkaar te brengen. In de vorm van virtuele gemeenschappen worden mensen bij elkaar gebracht op alle denkbare gebieden. Op het web ontstaan zowel steun- en zelfhulpculturen als kennisculturen en politieke culturen, en daarmee is het een bron voor de ontwikkeling van betekenisvolle interacties. Er is hier dus sprake van samenlevingsopbouw, zij het op virtuele wijze (Reverda, 2004:140). Mensen creëren hier dus een gemeenschap, waarin tijd en ruimte, kennis en ervaringen, interesses en belangen gedeeld worden. Hieruit komen gezamenlijke initiatieven, die uitmonden in onderlinge gedragscodes en gedeelde identiteit, een ontwikkeling die door Reverda als 'e-civiele regiovorming' wordt omschreven.

2.7.2 Rol van de grens

De grens heeft bij de civiele regio, net als bij de etnoregio, een paradoxale rol. Doordat er een netwerkstructuur ontstaat binnen een regio krijgt deze haar vorm met daaromheen haar (onzichtbare) grenzen, terwijl binnen deze regio eventuele natiegrenzen onopgemerkt zullen blijven. Eenzelfde soort rol voor de grens is te zien bij de sociale economieën, waarbij lokaliteit een grote rol speelt. Grenzen zijn hier geen barrières zolang er goede contacten over en weer zijn. Zolang er een vorm van tacit-knowledge aan beide kanten van de grens bestaat, zal de grens er in dat geval niet als zodanig ervaren worden. Virtueel gezien maakt men wel een grens door afgesloten groepen te creëren op het internet. Alleen door het vragen van toegang kan men binnen de 'grenzen' van de community komen.

3 Nederlands- en Belgisch Limburg – de casus

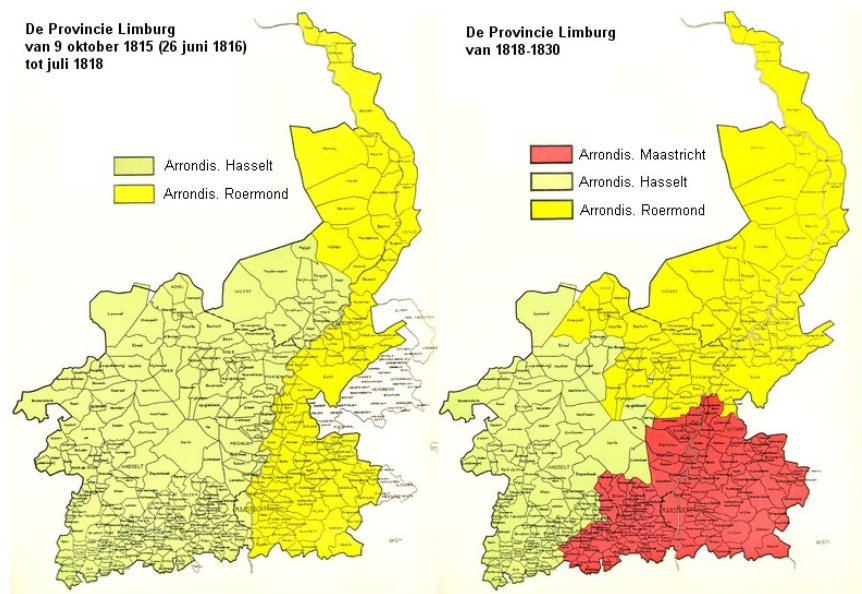
In dit hoofdstuk zal de casus verduidelijkt worden. Allereerst zal er een korte schets worden gemaakt van de gezamenlijke historie van beide Limburgen vanaf het moment dat beide provincies samen waren tot het heden. Vervolgens zal het Limburg Charter geanalyseerd worden die beide provincies hebben opgesteld ter bevordering van de grensoverschrijdende samenwerking. Aan de hand van deze beleidsplannen van de provincies zal in het erop volgende hoofdstuk de verschillende ideaaltypen regio's getoetst worden.

3.1 Geschiedenis van beide Limburgen

De gezamenlijke geschiedenis van beide Limburgen gaat ver terug, tot in 1100, waar het een groter gebied besloeg dan nu. Echter voor deze thesis is het interessant om te kijken naar de periode vanaf 1830, waarin de twee provincies daadwerkelijk één provincie waren, en onderdeel uitmaakten van zowel het Nederlandse als het Belgische rijk. Aan deze laatste periode wordt ook gerefereerd in het Limburg Charter, alwaar men *'de banden 170 jaar na dato weer op wil pakken'* en *'verder wil gaan waar men toen gebleven was'* (Limburg Charter, 2008; 1).

3.1.1 De eenwording en het verval: 1830-1839

Het gebied dat de huidige provincie beslaat bestond voor 1830 vooral uit kleine steden, dorpen, gemeenschappen en heerlijkheden. Van een provincie kon in die tijd nog niet gesproken worden. Nadat de Fransen het gebied in 1814 verlaten hadden werd België bij Nederland getrokken en werd het gebied als provincie onderdeel van Nederland. Verantwoordelijk voor de naam Limburg was Koning Willem I. Hij kroonde de provincie tot de provincie Limburg, dat terugslaat op het burgerschap 'Limbourg' in de Ardennen. De provincie zelf werd onderverdeeld in drie arrondissementen, te weten Maastricht, Hasselt en Roermond (zie: figuur 2).

Figuur 2: Staatsindeling provincie Limburg (bron: <http://www.ppsimons.nl/stamboom/limburg1814-1850.htm>)

In 1830 scheidde België zich af van Nederland en trok de provincie Limburg, met uitzondering van Maastricht, met zich mee. Maastricht bleef in Nederlandse handen. Echter de grens van België met Pruisen en het gereduceerde stuk Nederland werd als problematisch ervaren waardoor er in 1839 een compromis werd gesloten tussen de vijf grote mogendheden Groot Brittannië, Pruisen, Oostenrijk, Rusland en Frankrijk (Knippenberg, 2004). De provincie Limburg werd gescheiden en zou voortaan een Nederlands en een Belgisch deel omvatten. Beide provincies kwamen hiermee in de periferie van hun land terecht en de Maas, die voorheen een bindmiddel was tussen beide oevers, zou voor een groot deel de nieuwe scheidingslijn worden tussen beide provincies. Hiermee kwam er een einde aan de provincie Limburg als geheel, die in totaal van 1815 tot 1839 geduurd heeft.

De scheiding werd zowel vanuit de Belgische als Nederlandse kant niet als positief ervaren. De Belgen voelden zich bedrogen door de nationale regeringen van 1839. Zij waren van mening dat naast Nederlands Limburg ook Luxemburg en Zeeuws-Vlaanderen een deel van hun land waren (Ubachs, 2000, p.353). Echter door toedoen van het verdrag van Londen werden deze delen aan hun onthouden. Aan de Nederlandse kant werd de scheiding met andere redenen niet als positief ontvangen. De jaren dat Nederlands Limburg bij de Belgische staat hoorden voelden ze zich uitstekend thuis in de jonge Belgische staat. Op bestuurlijk vlak werd de provincie namelijk in

Hasselt bestuurd, wat dichterbij lag dan het verre Den Haag. Daarnaast hadden de katholieken te maken met het bisdom van Luik, dat zeer gunstig gezind was over de Nederlands Limburgse provincie (Manning, 1989). Bij de toetreding tot Nederland was de algehele stemming in de provincie niet erg positief. Ad Knotter beschrijft de oorzaak hiervan als volgt: *“Het gebrekkige historische fundament en het willekeurige dynastieke gerommel met de Limburgse territoria leidden tot een fundamentele onzekerheid bij de inwoners van Limburg over hun verhouding met de Nederlandse staat”*. Daarnaast waren de belastingen in België gunstiger dan in Nederland en handelaren voelden zich gedupeerd omdat Nederlands Limburg was ingesloten door tolmuren van België en Pruisen. Verkeerswegen naar het noorden waren ten slotte schaars en slecht (Manning, 1989). Dit had een anti-Nederlandse stemming als resultaat, die zowel in de steden als op het platteland te voelen was. Tot 1848 kende Nederlands Limburg dan ook verschillende separatistische bewegingen. Pas later werd deze stemming omgezet in een pro-Nederlandse stemming. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was in Nederlands-Limburg het besef gegroeid dat het Nederlanderschap de betere keuze was; de Nederlands-Limburger verzoende zich met de Nederlandse nationale staat (Ubachs, 2000, p346).

Van veel samenwerking tussen de beide provinciën in die tijd kan niet gesproken worden. Er werd wel handel gedreven, maar vooral op kleinschalig niveau tussen grensdorpen. Daarnaast was er op kleinschalig niveau samenwerking bij schuttersfeesten, bedevaarten en heiligdomsvaarten (Verbeet; in Zuiderlucht, 2009). Wat in de Nederlandse provincie opvalt is dat de oost-west handel eerder plaatsvond dan de handel met het noorden, de rest van Nederland dus. Nederland bleef onbereikbaar door slecht toegankelijke wegen. Ook de eerste spoorlijnen liepen in Nederlands Limburg niet naar Nederland, maar naar het buitenland: in 1853 naar Aken, 1856 naar Hasselt en in 1861 naar Luik. In 1866 werd voor het eerst een verbinding vanuit Venlo met Eindhoven geopend (Van der Eycken, 1989).

3.1.2 Mijnbouw en catholicisme

In het begin van de twintigste eeuw raken beide provincies door de ontdekking van steenkool in een economische en maatschappelijke stroomversnelling. Door de komst van de mijnen werd de gesloten en door tradities geregeerde agrarische dorpsamenleving in de beide Limburgen opgebroken. De mijnbouw betekende voor veel Limburgers niet alleen een nieuw beroep, maar

ook een geheel andere arbeidssituatie en een nieuwe levensstijl. Er werd niet meer thuis op de akkers rond het erf gewerkt, maar men ging nu naar de steenkoolmijn. Werken en wonen werden dus gescheiden. Dit maakte ook dat er tussen de provincies mijnarbeiders werden uitgewisseld (Perkmann, 2003; Knotter, 2008). Het regionaal zelfbewustzijn van beide provincies kreeg kracht doordat ze door deze ingrijpende veranderingen op sociale en economische aard onder druk kwam te staan (Nissen, 1989), wat met name op identiteitsvlak een sterke verandering heeft teweeggebracht.

Naast de opkomst van de mijnen heeft ook het katholicisme in deze tijd een stempel gedrukt op de sociale ontwikkeling en de identiteit van de inwoners van beide Limburgen. In beide provincies was het grote merendeel katholiek (98% van de bevolking in Nederlands Limburg), en daarom ook niet los te zien van het katholicisme (Oort, van, 2007). Het werd een bindende kracht in Limburg, doordat de grote waardering voor de eigen taal en cultuur door de verschillende seminarie in Belgisch- en Nederlands Limburg werd uitgedragen naar het volk (Nissen, 1989). De katholieke kerk bleef niet alleen actief in de kerk, maar doordrong als het ware de gehele samenleving. *“Tussen kerk, overheid en burger werd een katholiek ‘maatschappelijk middenveld’ gecreëerd dat bestond uit scholen, woningcorporaties, zorginstellingen, vakbewegingen, politieke organisaties, kranten en niet te vergeten tal van initiatieven op het gebied van vrijetijdsbesteding”* (Oort, van, 2007:30). Daarmee hing samen dat het ook het verenigingsleven in beide Limburgen werd gestimuleerd; wat resulteerde in schutterijen, harmonieën en fanfares die in eerste instantie op katholieke grond begonnen.

3.1.3 Moderne tijden: Europese Unie

Een gezamenlijke identiteit vanuit historisch perspectief viel tot noch toe dus niet te bezien. Beide provincies delen eenzelfde soort geschiedenis, maar leven sinds de afscheiding met de ruggen naar elkaar toe. Een verandering kwam hierin in de helft van de jaren 1970. Er werd door beide provincies steeds meer belang gehecht aan de verwevenheid met de buurlanden, en de nationale grens werd meer en meer als knellend ervaren (Knotter, 2008). In 1973 stelden de twee provincies een inter-Limburgse contactambtenaar aan en in 1976 traden beide provincies toe tot de Euregio Maas-Rijn (EMR), een samenwerkingsverband tussen de beide Limburgen, de Belgische provincie Luik, de Duitstalige gemeenschap in Oost-België en de Duitse regio Aken.

De EMR werd in het leven geroepen met als doel de regio's te integreren zodat de bevolking daar baat bij heeft. Het is een van de oudste grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden in de Europese Unie. Later behoorden de twee Limburgen ook tot het Euregio Benelux Middengebied. Een belangrijke impuls bij deze ontwikkelingen waren de Interreg-programma's van de Europese Unie (<http://hip-limburg-nl.browsbox.be>).

Dat de beide Limburgen meer naar elkaar toegroeien valt te zien in het aantal verplaatsingen tussen de beide provincies, wat binnen de Euregio Maas Rijn het op één na hoogste is. De verplaatsingen hebben als voornaamste reden winkelen en recreatie, maar ook het bezoeken van vrienden of zakenrelaties (Perkmann, 2003). Wel is er een duidelijk verschil in de richting van de verplaatsingen, het aantal verplaatsingen van West naar Oost is significant hoger. Grootste redenen hiervoor zijn dat de benzine vaak goedkoper is in België, de grens voor bewoners van Nederlands-Limburg dichterbij is dan voor de Belgisch Limburgers en er daarnaast ook veel Nederlanders zijn die in België gaan wonen vanwege de goedkopere grondprijzen (Knippenberg, 2004).

De Europese kijk wordt nog maar eens benadrukt wanneer de websites van beide provinciën erop nageslagen worden. Belgisch Limburg omschrijft zichzelf als gelegen in '*het hart van de EU*' (www.limburg.be) en op de website van de Nederlands Limburgse provincie benoemt de provincie zichzelf als een Europese provincie en '*de hand die Nederland uitstrekt naar Europa*' (www.limburg.nl).

3.2 Oost West, Limburg Best

De plannen voor een intensievere samenwerking werden in april 2009 bekrachtigd in de vorm van het Limburg Charter, en is daarmee de meest recente stap in de samenwerking tussen de beide provinciebesturen. Onder de naam 'Oost West, Limburg Best' werden er voor het eerst plannen gemaakt en ondertekend tussen de provincies Belgisch- en Nederlands Limburg waarbij beide provincies de intentie uitdragen om tot nadere samenwerking te komen. De provincies willen hun blik richten op gezamenlijke belangen, op grensoverschrijdende initiatieven en daarmee een geïntegreerd beleid voeren waarmee de twee Limburgen hopen economisch sterker te staan binnen de Europese Unie. Van een economische eenheid tussen beide provincies was in

het verleden, in tegenstelling tot de culturele en historische banden, namelijk weinig sprake geweest (Limburg Charter, 2008). Het charter is daarmee een aanvulling op de Euregio Maas Rijn en wil hieraan ook een extra impuls geven. Meer concreet willen de provincies het volgende met het charter bereiken:

- 1) een politiek manifest (politiek symbool) om zichtbaar te maken dat beide Limburgen intensiever met elkaar willen samenwerken
- 2) het aanbrengen van samenhang en waar mogelijk versnelling in de diverse lopende projecten en activiteiten tussen beide Limburgen
- 3) inspiratiebron voor nieuwe vormen van samenwerking (Provinciale Staten, 2008)

Om dit te bereiken staan er in het charter een tiental kansen waar de beide provincies zich qua samenwerking kunnen versterken. Deze kansen zijn als volgt geformuleerd:

Kans 1: Integreer de transportinfrastructuur

Kans 2: Activeer de kennisinfrastructuur en innovatie

Kans 3: Stimuleer de arbeidsmarkt

Kans 4: Benut het onderwijsaanbod

Kans 5: Koester zorg en ontgroen de vergrijzing

Kans 6: Versterk het toerisme

Kans 7: Coördineer veiligheid

Kans 8: Bundel de media

Kans 9: Versterk de cultuur

Kans 10: Optimaliseer ruimtelijke ontwikkelingen

Wat opvalt is de breedte van alle kansen, de provincie wil op vrijwel alle vlakken kansen aandragen, en richt zich op het eerste gezicht niet specifiek op een bepaalde richting. De achterliggende motivatie echter is dat het Charter zich met name op de kenniseconomie wil richten. Een euregionale arbeidsmarkt, euregionaal onderwijs en een grensoverschrijdend openbaar vervoersnetwerk zijn hiervan de voorwaarden om tot een betere economische ontwikkeling te komen. Vooral op inhoudelijke technologische thema's ziet het Charter kansen

en hebben de beide provincies het geval ‘gezamenlijk tot de top van de wereld’ te kunnen behoren. In het hierop volgende hoofdstuk zullen de kansen uitgebreid worden uitgelegd en getoetst worden aan de ideaaltypen regio’s van Reverda.

4 Limburg als ideaaltype

Allereerst zal er ingegaan worden op de methodologie die gebruikt is voor dit onderzoek, waarna de plannen van de Limburgse provincies vergeleken zullen worden met de drie ideaaltypen regio's.

4.1 Methodologisch verantwoording

De beide provincies Limburg worden in dit onderzoek gebruikt als zogenaamde casestudie. Casestudies worden over het algemeen gekozen om iets te beschrijven, te toetsen of te gebruiken als experiment voor een onderzoek. Robson (2002, in Saunders, 2008: 129) definiëert de casestudy als *“een strategie voor het doen van onderzoek die gebruikmaakt van een empirisch onderzoek van een bepaald hedendaags verschijnsel binnen de actuele context, waarbij van verschillende soorten bewijsmateriaal gebruik wordt gemaakt”*. Bij een casestudie gaat het niet om de case als zodanig, maar om de case als ‘drager’ van een bepaald verschijnsel of probleem. Men bestudeert een verschijnsel of probleem aan de hand van een of enkele cases, in dit geval dus de twee provincies Limburg. In deze thesis zijn de twee provincies een casestudy in toetsende zin: aan de hand van de plannen van de Limburgse provincies worden de ideaaltypen van Reverda toegepast.

Voor het verzamelen van gegevens voor deze casus is er gebruik gemaakt van primaire en secundaire bronnen. De eerste primaire bron was een interview met Laury van den Ham waarmee getracht is meer achterliggende informatie en motivaties over het Limburg Charter te achterhalen. Laury van den Ham is accountmanager externe betrekkingen bij de Provincie Limburg en daarnaast projectleider van het Limburg Charter. Het interview is gehouden op 8 december 2009 in het Gouvernement in Maastricht en nam ongeveer anderhalf uur in beslag.

Daarnaast is er op 10 december 2009 een informeel gesprek gevoerd met Henk Schroen op de redactie van het Dagblad de Limburger/ Limburgs Dagblad in Sittard. Henk Schroen is een van de vier redactieleden van het speciale katern Limburg XL dat een resultaat is van de samenwerking tussen Het Belang van Limburg in België en Dagblad de Limburger/ Limburgs Dagblad in Nederland. Sinds januari 2009 doen zij verslag over onderwerpen die voor lezers aan

beide kanten van de grens interessant zijn. Het gesprek ging voornamelijk over de samenwerking tussen de beide kranten en daarnaast heeft dhr. Schroen mij kunnen voorzien van makkelijke toegang tot relevante krantenartikelen uit het dagblad.

De secundaire bronnen verwijzen onder andere naar bovengenoemde artikelen en literatuur die beschikbaar was over de samenwerking tussen de beide provincies Limburg. Ook is er gebruik gemaakt van reeds gedaan onderzoek uit opdracht van beide provincies. Deze hebben zelf al veel onderzoek verricht op het gebied van identiteit, de economische situatie in de provincies en grensoverschrijdende samenwerking die voor dit onderzoek zeer bruikbaar was. De krantenartikelen uit Dagblad de Limburger/ Limburgs Dagblad die relevant zijn voor dit onderzoek komen uit de periode van 15-08-2008 tot 26-11-2009. Uiteraard is er rekening gehouden met het feit dat de verslaggeving van kranten onnauwkeurig kan zijn en in politiek, geografisch of persoonlijk opzicht eenzijdig kunnen zijn in wat ze behandelen (Saunders, 2008). Bij de analyse van deze artikelen is er daarom alleen op gelet of het onderwerp een vorm van samenwerking betrof en waar deze samenwerking om ging. Tenslotte zijn de artikelen ingedeeld bij één van de tien kansen van het Limburg Charter.

Aan de hand van de thema's van de kansen zal het Charter getoetst worden aan de drie verschillende ideaaltypen regio's. Bij de verdeling van de kansen is gelet op de achterliggende gedachte van de tien verschillende kansen. Zo zijn de kansen die de historie en het versterken van de cultuur benadrukken ingedeeld bij de etnoregio, kansen die berust zijn op een economische achtergrond zijn bij de moderne regio ingedeeld en kansen die te maken hebben met het vormen van netwerken en ontmoetingsruimten ingedeeld bij de civiele regio. Hieruit volgt de volgende verdeling:

Kans 1: Integreer de transportinfrastructuur	Moderne regio + Civiele regio
Kans 2: Activeer de kennisinfrastructuur en innovatie	Moderne regio
Kans 3: Stimuleer de arbeidsmarkt	Moderne regio
Kans 4: Benut het onderwijsaanbod	Moderne regio + Etnoregio
Kans 5: Koester zorg en ontgroen de vergrijzing	Civiele regio
Kans 6: Versterk het toerisme	Moderne regio

Kans 7: Coördineer veiligheid	Civiele regio
Kans 8: Bundel de media	Etnoregio
Kans 9: Versterk de cultuur	Etnoregio
Kans 10: Optimaliseer ruimtelijke ontwikkelingen	Civiele regio

Bij de analyse in de volgende drie paragrafen zal er naast een analyse van de plannen uit het Limburg Charter ook andere ontwikkelingen worden meegenomen. Zo kan er een completer beeld ontstaan van zowel de plannen als van de huidige situatie in beide provinciën en is het ook beter mogelijk om de ideaaltypen regio's uit te drukken.

4.2 Limburg als etnoregio

Aan de hand van Reverda's definiëring van de etnoregio kunnen er drie belangrijke indicatoren onderscheiden worden waaraan de plannen van de Limburgse provincies getoetst kunnen worden, namelijk:

- identificatie met het verleden
- een scherp onderscheid tussen 'wij' en 'zij'
- het streven om op basis van het eigen cultuurgoed meer politieke autonomie te verkrijgen

Deze zullen als leidraad fungeren voor het definiëren van de regio Limburg als etnoregio.

4.2.1 Identificatie met het verleden

De geschiedenis met zijn tradities, mythen, taal en dialect zijn volgens Reverda de belangrijkste waarden voor de regionale identiteit en de 'eigen cultuur' van de etnoregio (Reverda, 2004, 115). Het Limburg Charter verwijst in de eerste zin van haar betoog al naar het verleden, namelijk het feit dat 170 jaar geleden de twee Limburgen gescheiden werden. Er wordt geopperd dat de beide Limburgen cultureel en historisch nauw verweven zijn, met dezelfde roots en dezelfde rijkdommen. Dát de beide Limburgen eenzelfde soort geschiedenis hebben staat vast. Beiden kwamen na de scheiding terecht in de uithoeken van hun land, beiden zagen hun economie en maatschappij enorm veranderen door de komst van de mijnen, en beiden zijn het de ondergeschoven kindjes van hun land. Een noemenswaardige, lange, gezamenlijke voorgeschiedenis, op de periode tussen 1815 en 1839 na, kan echter niet benoemd worden.

Wel heeft het mijnverleden nog steeds zijn uitwerkingen op de huidige samenleving. Verschillende Belgisch Limburgse gemeenten met een mijnverleden zijn in 2002 begonnen met een plan het mijnverleden uit te bouwen tot een toeristisch product. Ook in het zuidelijke deel van Nederlands Limburg zijn er nog steeds oude mijnschachten die als monument gekoesterd worden en daarnaast zijn er in elke voormalige mijngemeente wel straatnamen te vinden die verwijzen naar het mijnverleden (Koempel, Koelmoer, Schacht, Zeverij).

Op het gebied van tradities, taal en dialect zijn er ook voorbeelden te noemen die de provincies bindt. Aan weerszijden van de Maas spreken de Limburgers dezelfde taal en dialecten, wat voor een gezamenlijke regio van groot belang kan zijn. Kijk naar België waar de taal een groot obstakel lijkt om de eenheid te creëren. Taal is daarnaast belangrijk voor samenwerking, aangezien je elkaar meteen kunt verstaan en begrijpen (L. van den Ham, persoonlijke communicatie, 10 december, 2009). Ook zingen beide Limburgen hetzelfde volkslied. Naast de taal wordt er voor het grootste deel van beide provincies eenzelfde godsdienst beleden en is er een gemeenschappelijke voorliefde voor muziek en toneel, carnaval en schuttersfeesten (<http://hip-limburg-nl.browsbox.be>). De schuttersfeesten zijn een van de beste voorbeelden van een gezamenlijke geschiedenis. Vanaf 1839 vindt jaarlijks het Oud Limburgs Schuttersfeest plaats waar inmiddels 160 schutterijen uit beide provincies met elkaar de strijd aangaan en daarnaast ook de gouverneurs van beide provincies altijd prominent aanwezig zijn.

4.2.2 *Wij en zij*

Naast het teruggrijpen op het verleden speelt het Charter ook in op het Limburggevoel. De eerste regels van de samenvatting van het Limburg Charter luiden:

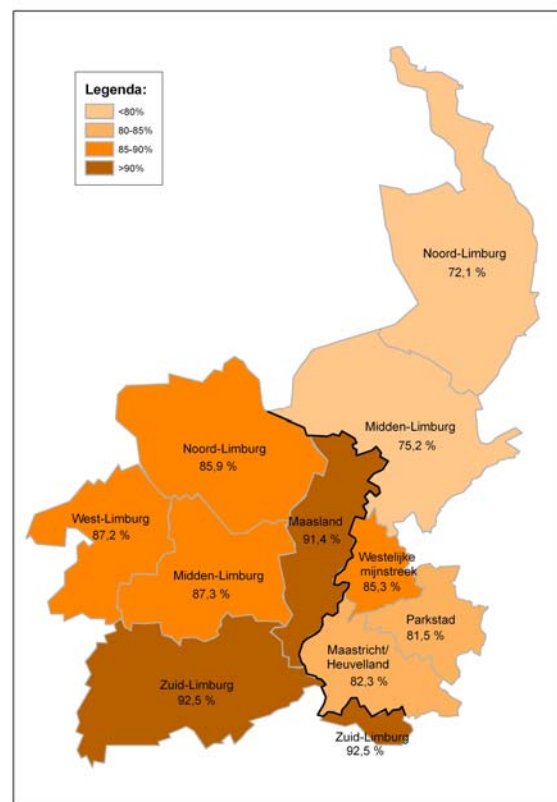
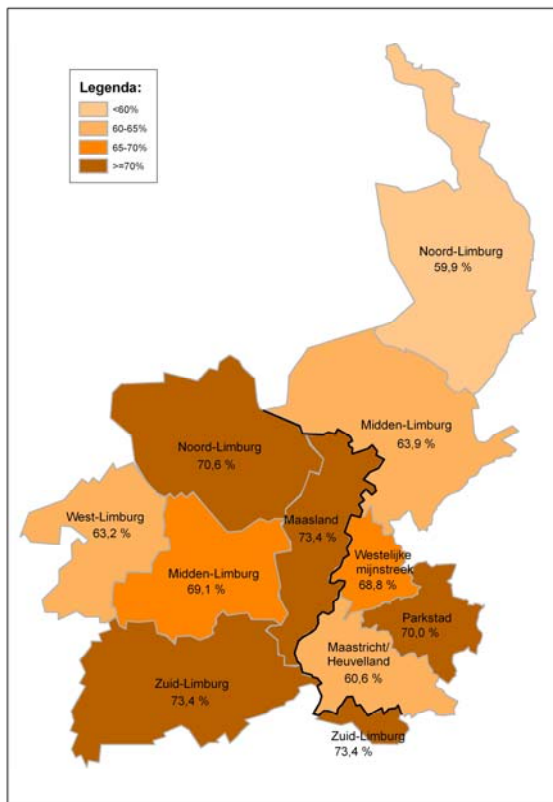
“Nederlands en Belgisch Limburg behoren dan wel tot twee aparte landsdelen sinds 1839, het gebied vormt nog steeds een culturele eenheid waarmee Limburgers zich graag identificeren”

(Limburg Charter, 2008, 4)

Dat de Limburgers zich graag identificeren met het Limburgerschap wordt bewezen door het in 2009 gehouden onderzoek door onder andere de twee provincies naar het ‘Limburggevoel’ onder de inwoners van Belgisch en Nederlands Limburg. Daarin wordt de vraag gesteld of er een eventueel (grensoverschrijdend) Limburggevoel heerst of dat ze zich in eerst instantie Nederlander/Vlaming voelen. Wat opvalt is dat de Belgisch Limburgers zich eerder in de eerste plaats Limburger voelen dan de Nederlands Limburgers, respectievelijk 70% en 65%. In het bevolkingsonderzoek van de provincie Nederlands Limburg in 2010 is er in dit Limburggevoel een positieve ontwikkeling te zien. Volgens dit onderzoek geeft 95 procent van de Belgen aan zich Limburger te voelen tegenover 89 procent van de Nederlands Limburgers.

Binnen de provincies zelf is het opvallend dat hoe dichters men bij de grens woont, hoe meer men zich Limburger voelt. In Nederlands Limburg is het Limburggevoel in het noorden van Limburg significant minder hoog dan in het zuiden. Eenzelfde ontwikkeling is ook te zien bij de Belgische provincie. Daarnaast laat het onderzoek ook zien welk percentage er trots is op Limburg. In beide provincies valt te zien dat het merendeel trots is om inwoner van Limburg te zijn, echter ook hier is dit percentage hoger in de Belgische provincie (89 procent tegenover 79 procent). Belgen zijn significant vaker trots op Limburg dan Nederlanders.

Figuur 3 (links): Percentage “Ik voel me eerst Limburger, daarna Nederlander/Vlaming”, per regio (bron: Grenzeloos Limburg, 2008)

Figuur 4 (rechts): Percentage “Ik ben er trots op Limburger te zijn”, per regio (bron: Grenzeloos Limburg, 2008)

Er heerst dus wel degelijk een wij-gevoel in de beide Limburgen. De vraag is echter wel of dit ook op een grensoverschrijdend wij-gevoel duidt, hier geeft het onderzoek namelijk geen duidelijk antwoord op. Het jaarlijks gehouden bevolkingsonderzoek van de provincie Nederlands

Limburg heeft hier wel een antwoord op. 75 procent van de ondervraagden gaf aan dat het zich verbonden voelt met het omringende buitenland (Provincie Limburg, 2010). Echter ook hier geldt een verschil per regio binnen de provincie. Hoe zuidelijker in Limburg, hoe groter de verbondenheid.

Historisch gezien is deze verbondenheid met de provincie pas op komen zetten nadat de samenleving door de komst van de mijnen zowel economisch als maatschappelijk sterk veranderden. Daarvoor identificeerde de gemiddelde Limburger zich met zijn eigen woongemeenschap, eigen stad of dorp. Een verklaring hiervoor wordt gegeven door Manning (1989):

“Het was een plattelandsbevolking die niet of nauwelijks las, die op school en in de kerk te horen kreeg wat goed en juist was en die zich voornamelijk met de streek, met het geboortedorp verbonden voelde. Mensen die van hun ouders en grootouders hadden geleerd dat de staatkundige verhoudingen niet waren uit te leggen en van dorp tot dorp verschilden. De autoriteiten met wie ze te maken kregen, waren de kasteelheer, de pastoor en de burgemeester. (...) de kerk (was) vaak de enige sociaal-culturele communicatielijn met de buitenwereld. Men was gehecht aan het dorp, men leefde in een gesloten gemeenschap waarvan de normen door de familie en de kerk werden bepaald.(...) We hebben te maken met mensen die hun dorp of stad nauwelijks uitkwamen. En als dat gebeurde gingen ze niet naar het noorden, niet naar het land waar ze sinds 1839 bij hoorden. Cultureel en sociaal zette men zich beslist af tegen de invloeden uit de rest van Nederland.”

(Manning, 1989: 174)

Nissen (1989) komt met eenzelfde uitspraak over de bevolking in de 19^e eeuw en verklaart dat *“contacten buiten het dorp doorgaans beperkt bleven tot familiefeesten, marktbezoeken, kermissen en bedevaarten en volstonden niet om een bovenlokaal identiteitsbewustzijn tot ontwikkeling te brengen.”* (Nissen, 1989: 191). Voor de provincie Nederlands Limburg geldt dat het sterke Limburgse identiteitsbesef pas ontstond na de nationale integratie met Nederland. Dit proces leidde ertoe dat specifieke belangen, cultuuruitingen of gedragspatronen als ‘Limburgs’ werden herkend omdat zij afweken van de ‘Hollandse’. Vanaf de negentiende eeuw is dit patroon herkenbaar en heeft zowel betrekking op materiële aspecten (zoals grondbelasting of het overwicht van de ‘Hollanders’ in belangrijke functies bij de Staatsmijnen (Knotter, 2008), als op de immateriële aspecten (het ‘verlimburgsen’ van het katholicisme, de toe-eigening van het carnaval en de blaasmuziek, of de streektaal). Het Limburgs-eigene is kortom een product van de

integratie in het Nederlandse staatsverband, en daarmee een duidelijk voorbeeld van een wij-zij stereotypering.

Het Limburg Charter in acht nemend zijn er twee kansen die met name inspringen op het wij-gevoel in Limburg, namelijk het bundelen van de media en het versterken van de cultuur. Ten eerste het bundelen van de media, waar het Charter aangeeft dat er meer samenwerking zou moeten komen tussen de verschillende regionale omroepen. Dit zou niet alleen bevorderlijk zijn voor de regionale integratie, maar het zou ook de merknaam Limburg ten goede komen (Limburg charter, 2008). Een vorm van samenwerking in de media waar al wel beweging in is gekomen, is het samenwerkingsverband dat de twee regionale kranten hebben gesloten. Een vierkoppige redactie, met twee afgevaardigden uit beide landen, maakt elke week verslag van belangrijke activiteiten van de andere provincie. Ten tweede het versterken van de cultuur. Het meest gemeenschappelijke hierin is het culturele erfgoed. Voor oost en west Limburg gaat dit terug naar het Gallo – Romeinse en Middeleeuwse erfgoed (Limburg Charter, 2008). Getracht wordt om aan de hand van gezamenlijke projecten over de geschiedenis van beide Limburgen het culturele erfgoed duidelijker in kaart te brengen en zo de gemeenschappelijke cultuur te versterken. Een reeds geslaagd project hierin is het boek ‘Trots op Limburg’, waar de gezamenlijke Limburgse identiteit door de jaren heen onder de loep wordt genomen.

4.2.3 Streven naar politieke autonomie op basis van eigen cultuur

In het streven naar politieke autonomie is de regio Limburg geen goed voorbeeld. Er wordt met het Limburg Charter niet bedoeld de provincies een separatistische beweging aan te spreken, laat staan als nieuwe staat te laten fungeren. Het is de bedoeling om de regio sterk neer te zetten die sterk is door samen te werken, eenzelfde cultuur en dezelfde naam heeft. Maar ondanks deze gemeenschappelijkheden is het niet de bedoeling dat beide Limburgen zich gaan afscheiden van Nederland of van België (L. van den Ham, persoonlijke communicatie, 2009). Een column in het Limburgs Dagblad over de aankomende samenwerking verwoordt dit als volgt:

“De samenwerking tussen de beide Limburgen kan alleen gedijen binnen de huidige nationale status quo. Daarin passen geen revolutionaire opvattingen. Hasselt noch Maastricht heeft de financiële en economische middelen om zelfstandig grote veranderingen te bewerkstelligen. Ze zijn en blijven voorlopig grotendeels afhankelijk van de geldstromen uit de nationale staatskassen.”

(Column Limburgs Dagblad, 11-12-08)

Separatistische plannen zijn het dus allerminst. Opvallend en het noemen waard is dat op het internet er wel degelijk animo is voor deze gedachten. Op de community site Facebook zijn in zowel de Belgische als de Nederlandse provincie twee groepen te vinden die zich af willen scheiden van de rest van hun land. *‘Tijd voor een onafhankelijk Limburg: pleiten voor een eventuele hereniging met Nederlands-Limburg’* is een Belgische groep met 229 aanhangers en de Nederlandse groep heet *‘Republiek Limburg’*, met maar liefst 664 aanhangers. Deze laatste heeft ondermeer discussies over de taal die gesproken zou moeten worden mochten de twee provinciën samen gaan en welke stad zich de hoofdstad zou mogen noemen. Dit soort initiatieven bevestigt dat er separatistische ideeën onder een deel van de Limburgse bevolking leeft maar nog meer dat er een duidelijk wij-gevoel heerst onder de bevolking.

4.2.4 De grens als obstakel

In het theoretische deel werd er bij de etnoregio de *‘paradox of borders’* geconstateerd, waarbij de grensregio één wordt doordat er een gezamenlijk gevoel van identiteit wordt gecreëerd, maar er tegelijkertijd ook nieuwe verschillen worden gecreëerd in de ruimte en identiteit met andere regio’s (Van Houtum, 2005). De grens wordt bij het Limburg van de etnoregio vooral als obstakel gezien, waarbij de Steve Stevaert (voormalig gouverneur van Belgisch Limburg) dit nog het best weet uit te drukken; hij ziet de grens als ‘litteken’ uit het verleden. De paradox is terug te zien bij in wij-gevoel van de Limburgers, waarmee zij aangeven dat ze zich eerder Limburger (wij) dan Belg/Nederlander (de ander) voelen. Er wordt hiermee een nieuwe ‘grens’ gesuggereerd die beide Limburgen van hun naties afscheiden. De grens zou hier dan ook gezien kunnen worden als obstakel die de culturele eenheid tegenhoudt.

4.3 Limburg als moderne regio

Leggen we de plannen van de provincies Limburg naast de ideaaltipe moderne regio, dan is het belangrijk om te weten dat binnen dit ideaaltipe de ‘open ruimte’ gekoesterd moet worden en dat heden en verleden slechts betekenis hebben als een interessante, maar ook een van de vele mogelijkheden om die ‘open ruimte’ in te vullen (Reverda, 2004, p.123). De maakbaarheid van de werkelijkheid en het actieve individu staan binnen dit ideaaltipe centraal, zonder dat daarbij sprake is van enige hindering door tradities of bestaande verhoudingen. De indicatoren die kenmerkend zijn voor de moderne regio van Reverda zijn de volgende:

- toekomstgerichtheid
- individualisme
- stedelijkheid

4.3.1 Toekomstgerichtheid

Dat beide provincies naar de toekomst kijken is niet vreemd. Van oudsher hebben zowel de provincie Nederlands- als de provincie Belgisch Limburg economisch namelijk niet sterk gestaan in hun eigen land. Grensstreken hebben vanwege hun decentrale ligging ten opzichte van centra van nationale economie vaker te maken met stagnatieverschijnselen dan centraler gelegen gebieden (Van Engelsdorp Gastelaars e.a., 1980; Kesteloot en Meys, 2008; in Nicis, 2009: 47). Maar ook door het sluiten van de mijnen hebben beide provincies het moeilijk gehad om de werkloosheid die dit opleverde op te vangen. Dit heeft ook geleid tot economische verschillen binnen de provincies. In het noorden zijn beide Limburgen onderdeel van de zogenaamde Technologische Topregio (TTR) rond de as Eindhoven-Venlo, en vormen ze het natuurlijke geografische hinterland van de onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten van enkele van de grootste industriële bedrijven (Philips, ASML, Daf-Packard, Océ) en hun toeleveranciers (Limburg Charter 2008). Het zuidelijke deel van beide provincies, en voormalig mijnstreek, is daarentegen meer functie van zichzelf en de omliggende grensregio's. Ontwikkelingsmogelijkheden zien de beide provincies in deze zuidelijke regio's intern en aan de andere kant van de grens, in het westen of het oosten (Provincie Limburg, 2007). Het Limburg Charter stelt dan ook dat een euregionale arbeidsmarkt, euregionaal onderwijs en een grensoverschrijdend openbaar vervoersnetwerk als noodzakelijke randvoorwaarden voor de economische ontwikkeling gezien moeten worden, zowel binnen de Euregio Maas Rijn als tussen

de twee provincies (Limburg Charter, 2008). De samenwerking die binnen deze Euregio en tussen de beiden Limburgen gezocht wordt, vraagt dus om het overwinnen van de nog bestaande binnengrenzen. Dit kan volgens het Charter alleen met een beleid dat zich expliciet richt op de daadwerkelijke integratie met de andere kant van de grens.

Dat grensoverschrijdende samenwerking noodzakelijk is voor economische groei wordt bevestigd in het rapport van een adviescommissie van oud-minister Loek Hermans aan de provincie Nederlands Limburg, met als titel *De toekomst van Limburg ligt over de grens*. In dit rapport stelt ze dat wanneer Limburg niet zal samenwerken met aanliggende regio's, het vele mogelijkheden onbenut zal laten. Daarnaast ziet de commissie de samenwerking voor Zuid-Limburg als 'absolute noodzaak' om kans te maken op economische groei (Provincie Limburg, 2007). Het onderscheid tussen Noord- en Zuid-Limburg wordt ook in dit rapport benadrukt. Dat de provincie Limburg ook nationaal achterblijft valt te zien aan cijfers van het CBS, waaruit duidelijk wordt dat de economische groei van de laatste jaren gemiddeld het laagste is van alle provincies in Nederland (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010).

Ook vanuit Belgische kant wordt grensoverschrijdende samenwerking als een van de oplossingen gezien om economisch beter voor de dag te komen, zo blijkt uit een onderzoek naar de analyse van vestigingsfactoren in Belgisch Limburg. Er wordt in dit onderzoek aanbevolen om aan te sturen op grensoverschrijdende samenwerking zodat economische grensvervaging met Nederlands Limburg zal plaatsvinden en hierdoor de banden met de regio Aachen en het Ruhrgebied aangehaald kunnen worden (Huysmans, 2008; Provincie Limburg, 2005). Hier moet wel bij vermeld moet worden, net als bij het Limburgplan 2006-2009 van de Belgisch Limburgse provincie, dat de absolute noodzaak om over de grens samen te werken niet zo sterk naar voren wordt gebracht als in het rapport vanuit de Nederlandse kant.

Het Limburg Charter geeft met een vijftal kansen sturing aan een verbeterde economische situatie in beide Limburgen. Allereerst het integreren van de transportinfrastructuur, waarmee beide provincies het aantal spoor- en wegverbindingen wil verbeteren. Uitvoering van het Spartacusplan, met daarin de Lightrail-verbinding tussen Hasselt en Maastricht, heeft hier een hoge prioriteit.

De tweede kans is het activeren van de kennisinfrastructuur en innovatie. Aangezien de twee provincies het middengebied vormen van de kennisregio Eindhoven-Leuven-Luik-Aachen is het een logische stap om hierop in te springen en de kennisregio bij te staan op het terrein van medische technologie, nieuwe materialen en energiezuinigheid (Limburg Charter, 2008: 5). Daarnaast wordt in dit verband ook de samenwerking tussen de Universiteit van Hasselt en Maastricht gestimuleerd. Zij vormen samen de tUL (transnationale Universiteit Limburg) en organiseert onderzoek en onderwijs op twee campussen in twee verschillende Europese lidstaten. Het charter wil deze samenwerking verder stimuleren door het communicatienetwerk tussen de twee universiteiten te verbeteren.

De derde kans is het stimuleren van de arbeidsmarktmobiliteit. Deze is tussen de beide Limburgen, ondanks eenzelfde taal en cultuur, nog vrij laag (Limburg Charter, 2008). Reden hiervoor zijn bijvoorbeeld verschillen tussen werkgevers- en werknemersbijdragen, overdracht van opgebouwde sociale rechten en pensioenen, het informeren van vacatures en werkzoekenden over de grens, etc. Voor de moderne regio's is dit soort regelgeving, die economische ontwikkeling en de vrije handel belemmert, een sta-in-de-weg (Reverda, 2008). Daarom speelt de grens tussen de beide provincies nog steeds een grote belemmerende rol. In de vorm van een grensmakelaar hoopt de provincie een schakel te hebben gevonden die dit soort problemen gaat onderzoeken en oplossingen bedenkt om het voor werknemers makkelijker te maken aan de andere kant van de grens een baan te vinden. De website werkeninlimburg.nl is inmiddels aangepast met euregionale vacatures, en is daarmee een van de eerste concrete ontwikkelingen op het gebied van de arbeidsmarktmobiliteit.

Ten vierde het onderwijsaanbod dat beter benut kan worden volgens het Limburg Charter. De samenwerking van de twee universiteiten kan hier als voorbeeld genoemd worden en dit soort samenwerking zou vaker toegepast moeten worden op de meer technische opleidingen in beide provincies. Maar ook op andere niveaus in het onderwijs pleiten de beide provincies voor meer samenwerking in de vorm van bijvoorbeeld uitwisseling van docenten en het bestrijden van uitval van leerlingen (Limburg Charter, 2008).

Tenslotte draagt het Limburg Charter het versterken van het toerisme aan om de economie in de beide provincies te stimuleren. Op dit vlak hebben beide provincies al een sterke positie in het eigen land, maar om ook dit product meer internationale aantrekkingskracht te geven proberen de beide provincies een gezamenlijk product op de markt te brengen. Hierbij kan worden gedacht aan een doorlopend fietsrouten netwerk, gezamenlijke toeristische ontwikkeling van de Maasplassen, etc.

Al met al lijkt het erop dat beide provincies de ‘open ruimte’ van Reverda voor een groot deel in lijken te vullen door in te zetten op de kenniseconomie. Op dit vlak wordt door het Limburg Charter veel kansen gezien die tot nog toe onbenut zijn gebleven. Toerisme speelt daarnaast ook een rol maar verdient minder aandacht doordat deze al een sterke economische inkomstenpost is in beide provincies.

4.3.2 Individualisme

Het modern regionalisme kenmerkt zich daarnaast door het individualisme, waarbij Reverda de maatschappij ziet als een som der delen die te beschouwen is als een conglomeraat van individuen (Reverda, 2004:123). Hierbij dient de ander per definitie iets nieuws te bieden. Vandaar dat begrippen als heterogeniteit, veelkleurigheid en veeltaligheid passen bij de moderne regio. Dit toekomstgerichte individualisme komt het beste tot zijn recht in een economische context; het economisch ondernemen en economische voorspoed staan dan ook centraal bij de moderne regionalist. De erbij passende levensstijl is die van het ondernemende, flexibele en ongebonden succes verlangende individualisme (Reverda, 2004:124).

De plannen van de provincies Limburg wijzen in deze zin op een kennisregio met verschillende terreinen als de auto-industrie (Genk, Born), medische technologie (Maastricht, Venlo), nieuwe materialen en energiezuinigheid (Hasselt, Geleen, Genk, Heerlen). Hiermee gaat het pluriform te werk door de kennisregio op verschillende vlakken te verbeteren. Een gezamenlijke aanpak op het gebied van scholing en de arbeidsmarkt worden in het Charter daarnaast als essentiële voorwaarden gezien voor een Technologische Topregio (Limburg Charter, 2007:6). Concrete kansen voor het stimuleren van ondernemerschap geeft het Limburg Charter echter niet, en dit is een van de speerpunten voor de moderne regio. Het Charter lijkt zich met name in te zetten op het

versterken van de al bestaande kennisinstituten door samenwerking, in plaats van het stimuleren van verschillende soorten werkgelegenheid.

4.3.3 Stedelijkheid

Het bovengenoemde individualisme komt volgens Reverda het best tot zijn recht in de stad, met zijn stedelijke cultuur die gekenmerkt wordt door zijn toekomstgerichtheid, individuele vrijheid, flexibiliteit, ondernemen en maakbaarheid van de werkelijkheid (Reverda, 2004:124). Daarbinnen ziet hij voor de historie een zeer beperkte rol; het gaat zich om het opbouwen van een nieuw leven en het grijpen van kansen; kortom om de toekomst.

Het Limburg Charter grijpt in haar intentieverklaring vrijwel niet terug op de steden in beide provincies. Dat is in principe niet vreemd, aangezien het Limburg Charter een intentieverklaring is met kansen op provinciaal niveau. Echter met de moderne regio van Reverda in het achterhoofd kan er niet aan ontkomen worden dat de steden ook in Limburg altijd een belangrijke rol zouden moeten spelen in de economie van de regio. Wanneer er in het Charter dan ook verder wordt gekeken dan de globale kansen, wordt duidelijk dat de meeste kansen terugslaan op de grotere steden in beide Provincies. Zo wordt er met de kenniscentra bedoeld op de universiteiten in Hasselt en Maastricht, en zijn ook de doelstellingen van de transportinfrastructuur voornamelijk gericht op deze twee steden. Daarnaast zijn steden als Genk met haar Fordfabriek, Geleen met DSM en andere steden met medische instituties doel van de samenwerkingsplannen van de provincie.

Dat juist de steden Hasselt en Maastricht de meeste aandacht krijgen is niet vreemd. Beide steden zijn de hoofdsteden van de provincies en bezitten zoals genoemd de meeste kennisinstituten, hebben regionale bestuursfuncties en zijn daarnaast als stadscentra toeristisch de grootste trekpleisters van hun eigen provincie (BRO, 2009: 34). Maastricht is met 118.977 inwoners (2007) de grootste stad van de twee provincies, Hasselt kan rekenen op 70.584 inwoners (2007) en wordt op de voet gevolgd door Genk met 64.095 inwoners (2007). Euregionaal gezien staan de twee hoofdsteden op respectievelijk de 3^e en 7^e plaats, achter Aken en Luik. Maastricht is economisch en bestuurlijk gezien de belangrijkste stad van Zuid-Limburg. Van oudsher is het een industriestad met een specialisatie in de keramiekindustrie. Echter vanwege de teloorgang van de

mijnen en de industrie werd er ingezet op de kenniseconomie wat resulteerde in de Universiteit van Maastricht, het MECC (congrescentrum) en de vestiging van grote bedrijven waaronder Vodafone Nederland (wikipedia.nl, vinddatum 29-07-10). Hasselt wordt economisch gezien niet hoog aangeschreven. In een onderzoek naar de vestigingslocaties in Belgisch Limburg wordt benadrukt dat het de provincie aan een ontwikkelde dienstensector en echte centrumsteden ontbreekt. Het onderzoek ziet hier echter wel kansen voor de Limburgse economie doordat het de kennis in huis heeft (Universiteit van Hasselt) en er voldoende vraag is naar adviserende diensten vanuit de Limburgse industrie (Huysmans, 2008). Hasselt zou zich, met de industriële stad Genk op slechts 40 km, kunnen ontwikkelen tot het dienstencentrum. In dit opzicht ziet het onderzoek de twee steden als een bi-pool, die elkaar zouden moeten versterken.

Uit een onderzoek naar de mate van winkelen over grens blijkt dat het stadscentrum van Maastricht euregionaal het meest populair te zijn voor mensen uit omliggende regio's uit Nederland, België en Duitsland. Het is vooral aantrekkelijk onder de Belgen, inwoners uit de aangrenzende regio's Luik en Belgisch Zuid Limburg komen graag winkelen in Maastricht vanwege de sfeer en gezelligheid (BRO, 2009:31). Het winkelaanbod heeft zich in Maastricht sinds 2007 flink versterkt met twee nieuwe winkelcentra en hierdoor heeft zich een kwaliteitsverbetering van de binnenstad plaatsgevonden. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de stad Maastricht wel degelijk een belangrijke functie heeft binnen de twee provincies. Wat daarnaast opvalt is dat de inwoners van de Belgische provincie Maastricht aangeven als meest bezocht winkelgebied, en Hasselt zich pas op de derde plek achter Aken bevindt. Inwoners uit Nederlands Limburg geven eerst Maastricht, Eindhoven en het Roermond designer outlet als de top drie (BRO, 2009). Hierbij moet wel vermeld worden dat de geografische ligging van de verschillende winkelgebieden bepalend is. Centraal gelegen gebieden scoren doorgaans hoger dan gebieden die meer decentraal gelegen zijn.

De Limburgse hoofdsteden Maastricht en Hasselt krijgen wel enige aandacht, maar worden niet speciaal uitgelicht als centrale plaatsen voor de ontwikkeling van de hele provincie.

4.3.4 De grens als obstakel

Net als bij de etnoregio valt er bij de moderne regio ook te spreken van de grens als obstakel. Wordt de grens echter bij de etnoregio gezien als obstakel voor een culturele eenheid, bij de moderne regio is het een obstakel voor economische samenwerking. De verschillen in wetgeving en arbeidsvoorwaarden zijn hier voorbeelden van. Hieruit blijkt ook dat het moeilijk is de theorie van de moderne regio, waarin de regio als een doorlopend geheel wordt gezien zonder duidelijke grenzen, toe te passen in een grensoverschrijdende regio. Daar staat tegenover dat wanneer de twee provincies op economisch gebied in de toekomst complementair aan elkaar kunnen worden, er van een grensgevoel geen sprake zijn. Echter zolang de samenwerking van de provincies bij plannen blijft zal ook de grens een obstakel blijven.

4.4 Limburg als civiele regio

Om de plannen van de Limburgse provincies naast de ideaaltype civiele regio te leggen, moet er rekening mee worden gehouden dat de regio vooral gezien wordt als ontmoetingsruimte. Hierin komen mensen samen om “...ervaringen met elkaar uit te wisselen, idealen te delen en conflicten te beslechten...” (Reverda, 2004:132). Deze ontmoetingsruimten worden volgens Reverda van onderaf gecreëerd en bieden de gelegenheid om aan individuele interesses vorm en inhoud te geven, door middel van het vormen van netwerken. De civiele regio heeft kortom de volgende kenmerken:

- het scheppen van een publieke ruimte waarin:
  - o mensen elkaar kunnen ontmoeten
  - o mensen geactiveerd worden om tot gezamenlijke initiatieven te komen
  - o deze initiatieven hun bestendigheid vinden in die publieke ruimte

Van belang is dat zowel voor het scheppen van ontmoetingsruimten als het komen tot gezamenlijke initiatieven er goede interactiepatronen nodig zijn in de civiele regio. Hierin speelt de taal een grote rol (Reverda, 2004:178). Ook voor de provincies Limburg gaat dit op. Het Limburgse dialect, dat in beide provincies gesproken wordt, zorgt voor een bindend element. Dit wordt onderstreept in een interview met Laury van den Ham, projectleider van het Limburg Charter. Zij bevestigt dat taal een groot gemeenschappelijk goed is dat belangrijk is voor samenwerking, aangezien de beide Limburgen elkaar gewoon kunnen verstaan en bestuurders

weten waar ze het over hebben. Ze geeft daarnaast het voorbeeld van België, waar de twee talen het er niet makkelijker op maken om met elkaar samen te werken. In het verlengde van de taal ziet Van den Ham ook humor als een belangrijk cultureel bindmiddel. Zij ziet dit als ‘de ziel van een cultuur’. Als voorbeeld geeft ze aan dat Belgische humor tegenwoordig aanslaat in Nederland (Wim Helsen, Kabouter Wesley) en andersom treden ook Nederlandse cabaretiers in België op.

Naast de taal of het dialect is een bepaalde normen en waarden systeem ook een belangrijke voorwaarde voor het komen tot gezamenlijke initiatieven. De eerdergenoemde ‘tacit knowledge’ van Asheim & Gertler (2005) is in het geval van de civiele regio een goed voorbeeld en kan toegepast worden op de bedrijvigheid in een regio. Bedrijven die elkaar kennen, dezelfde taal spreken en eenzelfde normen en waarden systeem hanteren zullen namelijk eerder bereid zijn samen te werken. Deze gemeenschappelijke factoren leiden tot vertrouwen waardoor er een lokale ‘flow’ zal ontstaan (Asheim & Gertler, 2005). De provincies Limburg proberen door middel van hun beleid hieraan bij te dragen. Het bewust maken van de andere Limburgers aan de andere kant van de grens door middel van het bundelen van de media is hier een eerste belangrijke stap in. Daarnaast probeert het Charter de Limburgers op andere manieren tot elkaar te laten komen, wat in de volgende paragraaf duidelijk zal worden.

Een ander punt waar beide Limburgen qua ontmoetingsruimten het goed doen is het feit dat beide provincies gekenmerkt worden door het verenigingsleven. Vanaf de negentiende eeuw werd het verenigingsleven door de katholieke kerk gestimuleerd, en tegenwoordig is maar liefst 66% van de Nederlands Limburgse bevolking lid van een of meerdere verenigingen (Provincie Limburg, 2007) Hiervan zijn de harmonieën, fanfares en schutterijen de meest typerende voorbeelden voor beide Limburgen. Reverda omschrijft deze plekken als “... *de plaatsen waar men elkaar ontmoet, nieuwtjes uitwisselt en waar men lief en leed met elkaar deelt. Het zijn in feite de plekken, waar men lief en leed met elkaar deelt...*” (Reverda, 2004:176). Sportverenigingen spelen daarnaast ook een rol als ontmoetingsplek en identiteitsverschaffer. De vermeende fusie tussen de voetbalclubs Roda J.C. en Fortuna Sittard is hier een goed voorbeeld van. Bestuurders van beide clubs wilden door middel van een fusie een club voor heel Limburg maken onder de naam Sporting Limburg. Door het gebruiken van een voetbalclub als bindmiddel voor de samenleving wilde ze één Limburgse identiteit creëren (Schaakxs, 2009).

Een laatste plek waar de samenlevingsopbouw van Reverda in Limburg te bemerken is, is op het internet. Op de community site Facebook zijn er verschillende groepen waarin Limburgers van beide kanten zich verenigen, zoals eerder ook genoemd bij de etnoregio. Deze groepen berusten echter op separatistische ideeën, terwijl de groepen met een meer civiele achtergrond zich beroepen op het trotse gevoel van Limburger zijn. Als voorbeelden zijn er ‘Trots op Limburg’ en ‘Het Limburggevoel’ te noemen die beide vanuit Belgische kant gesticht zijn maar waar ook Nederlands Limburgers aan deelnemen. Limburgers aan beide kanten van de grens willen op deze manier laten zien dat ze tot de eenzelfde groep behoren en creëren hier volgens Reverda dus een virtuele gemeenschap, waarin kennis en ervaringen, interesses en belangen gedeeld kunnen worden. In dit opzicht verschilt het niet van de eerdergenoemde niet-virtuele verenigingen. Er is hier dus sprake van samenlevingsopbouw, zij het op virtuele wijze (Reverda, 2004).

Eenzelfde taal, normen en waarden en verenigingen kunnen bij de twee Limburgen dus gezien worden als hét culturele bindmiddel binnen en tussen de twee provincies. Gekeken zal er nu worden of er in de plannen van de Limburgse provincies aanzetten zijn om de zogenaamde ‘ontmoetingsruimten’ te creëren en daarnaast te bekijken hoe de provincies deze wellicht in zouden vullen. In deze zin worden de ontmoetingsruimten dus van bovenaf gecreëerd. Dit is in strijd met de bottom-up benadering van Reverda. Echter om de Limburgse plannen aan de civiele regio te kunnen toetsen ben ik hiertoe genoodzaakt.

4.4.1 Scheppen van ontmoetingsruimten

Bij grensoverschrijdende samenwerking en het creëren van ontmoetingsruimten en netwerken speelt de infrastructuur een belangrijke rol. Het Limburg Charter zet hierbij in op meerdere vlakken. De eerste kans die het Charter brengt is het integreren van de transportinfrastructuur. Het belangrijkste concrete project is het bij de moderne regio genoemde Spartacus plan. Dit omhelst een grensoverschrijdende verbinding van Hasselt en Maastricht door middel van een Lightrailtraject. Hierbij kan de Lightrail niet alleen als verbinding tussen twee ontmoetingsplaatsen gezien worden, maar is de Lightrailverbinding zelf ook een ontmoetingsplek voor inwoners van beide Limburgen.

Hoe belangrijk dit project is valt te zien bij de mate van subsidie die het project krijgt. Naast de provincie Limburg, de Vlaamse regering en de Rijksoverheid heeft ook de Europese Unie steun verleend aan het project. Verwacht wordt dat dagelijks zo'n 3000 tot 4000 man van de tram gebruik gaan maken. De Lightrailverbinding halveert daarnaast de reistijd tussen beide steden. Het project valt in bredere zin ook te rijmen met de rest van de regio. De EU-aanvraag is namelijk in samenwerking met de gemeente Eindhoven ingediend onder de noemer 'Regions of Connected Knowledge'. Eindhoven, Parkstad-Limburg en Venlo pleiten gezamenlijk (met EU steun) ook voor betere spooransluitingen naar Duitsland (www.maastricht.nl, vinddatum: 16-07-10).

Het aanpakken van grenscongestie en het verbeteren van de wegverbindingen tussen Nederlands Zuid-Limburg en Belgisch Limburg zijn andere infrastructurele peilers van het Charter. Infrastructurele projecten werden in het verleden gedaan zonder rekening te houden met de andere kant van de grens. De Albertknoop is in dit geheel een eerste project waarbij de Limburgse provincies samenwerken. Bij de Albertknoop zijn de gemeenten Maastricht en Lanaken, én beide provincies Limburg betrokken. Doel is om te komen tot een duurzaam ingerichte stadsrand zone en het aanpakken van de grenscongestie tussen Maastricht en Lanaken. Hierbij moeten beleidsmakers van de twee Limburgse provinciën de handen ineen slaan om samen tot oplossingen te komen die voor de provincies aan beide kanten van de grens positief ontvangen kunnen worden. Uit het Limburg Charter valt te zien dat de betreffende commissie positief gestemd is over deze grensoverschrijdende ontwikkeling en er nu bij de landelijke overheden aangedrongen wordt om tot noodzakelijke besluiten te komen (Provincie Limburg, 2007). Infrastructurele projecten langs de grens zijn hier dus een ontmoetingsplek voor mensen die meewerken aan dit soort projecten. En zoals eerder gezegd leiden dit soort infrastructurele projecten ook tot een economisch betere positie.

Een kanttekening bij dit soort projecten moet zijn dat de nationale overheden nog steeds een sleutelrol hebben bij de grensoverschrijdende samenwerking, aangezien de grensregio's zelf vaak onvoldoende bevoegdheden en middelen hebben (Provincie Limburg, 2009). Deze ervaren volgens de commissie barrières in de grensoverschrijdende samenwerking die voor een belangrijk deel veroorzaakt worden door verschillen in nationale wetten of door de gescheiden nationale

systemen aan weerszijden van de grens. De grens zal in dit geval weer als ontmoetingspunt optreden waar beleidsmakers uit beide Limburgen conflicterende wetten met elkaar overleggen om tot doorgang van projecten te komen.

4.4.2 Gezamenlijke initiatieven

Naast het aanpakken van de infrastructuur komt het Limburg Charter tot twee duidelijke andere kansen waar de Limburgers de problemen in de eigen provincie samen moeten gaan aanpakken. De eerste is de zorg, waar beide provincies willen samenwerken omdat de zorgstelsels in de toekomst geconfronteerd zullen worden met dezelfde uitdagingen, namelijk: “...*steeds duurdere investeringen in technologisch hoogwaardige apparatuur met beperkte financiële middelen, vergrijzing van de Limburgse bevolking met een sterk toenemende vraag naar zorgvoorzieningen in de laatste levensjaren; tekorten aan medisch personeel en in bepaalde medische gebieden een structurele onder-, soms overcapaciteit*” (Limburg Charter, 2008:14). Aangezien deze problemen aan beide kanten van de grens bestaan, kan er samen gewerkt worden aan oplossingen. Dit heeft het grote voordeel dat het personeel de patiënten aan beide kanten van de grens met dezelfde taal te woord kan staan. Op sommige plaatsen in Zuid-Limburg zijn sommige zorginstellingen al afhankelijk van vrouwelijke deeltijd werknemers uit Belgisch Limburg, wat als voorbeeld genomen kan worden voor verder beleidsplannen (Knippenberg, 2004).

Het tweede vlak waar de provincies kans zien om tot gezamenlijke initiatieven te komen is bij het coördineren van de veiligheid. De Limburgse politie, brandweer en andere hulpdiensten werken al een aantal jaar samen, maar de verschillen in regelgeving en strafrechtelijke vervolging leiden, door het al dan niet gedogen, nog steeds tot grensoverschrijdende criminele activiteiten (Limburg Charter, 2008). Benadrukt wordt in het Charter dat het beleid gericht op het afwentelen van problemen op de buur uit den boze is en dat er naar een gezamenlijke benadering gezocht zal worden, ondanks de bestaande verschillen in wetgeving. Het drugsbeleid moet hier in het speciaal genoemd worden. Deze zorgt al jaren voor een gespannen verhouding tussen beide provincies. Uit verschillende artikelen in het Dagblad de Limburger/Limburgs Dagblad valt te lezen dat met name bestuurders uit Belgisch Limburg met een beschuldigende vinger naar de Nederlandse provincie wijst. Belgische agenten kunnen bij het opsporen van criminele netwerken niet verder

dan de Nederlandse grens. De vele hennepkwekerijen aan de Belgische kant van de grens worden geweten aan de aanwezigheid van de growshops aan de andere kant van de grens.

Een rapport over het Euregionaal Drugsbeleid in opdracht van de Euregio Maas Rijn heeft duidelijkere inzichten gebracht over de drugsproblemen. Op het gebied van het gedoogbeleid van Nederland is het te vrij geweest in het gedogen. De vraag aan de grens werd te groot waardoor er op grotere schaal geproduceerd moest worden, en deze productie is uiteindelijk in handen van criminele groepen terecht gekomen (Fijnaut & De Ruyver, 2008). Om de drugscriminaliteit tegen te gaan heeft het rapport een plan van aanpak opgesteld, waarbij grensoverschrijdende samenwerking (tussen België, Nederland en Duitsland) wordt benadrukt. De kansen in het Limburg Charter kunnen in dit geval als een verlengde gezien kunnen worden van het bovengenoemde plan.

Door de samenwerking over de grens komen de Provincies Limburg tegemoet aan het advies van het Nicis. Deze doet in haar grootschalige onderzoek naar de krimp in Parkstad Limburg een suggestie om bij het beleidsmaken in grensregio's voortaan niet meer het beleid te koppelen aan andere regio's in het eigen land, maar het beleid te koppelen aan grensregio's in het buitenland die meer parallellen vertonen en dit mee te nemen in het nationale onderzoek (Nicis, 2009). De twee Limburgse provincies zetten met hun Charter in ieder geval een eerste stap.

4.4.3 De grens als ontmoetingspunt

De grens heeft bij de civiele regio, net als bij de etnoregio, een paradoxale rol. Doordat er een netwerkstructuur ontstaat binnen een regio krijgt deze haar vorm met daaromheen haar (onzichtbare) grenzen, terwijl binnen deze regio eventuele natiegrenzen onopgemerkt zullen blijven. Met de aanleg van een aantal infrastructurele projecten zullen de provincies Limburg aan elkaar groeien en kunnen de inwoners van beide provincies elkaar makkelijk en sneller vinden. Grenzen worden hier niet gezien als barrières zolang er goede contacten over en weer zijn. Deze goede contacten zijn een doel van het Limburg Charter en zij komen tegemoet aan dit idee. Door het stimuleren van de vele manieren van samenwerken is de grens een ontmoetingspunt geworden.

5 Conclusie

In dit onderzoek is onderzocht in hoeverre en in welke vormen regionalisering in grensregio's tot uiting komt in het beleid van de overheden van Belgisch en Nederlands Limburg. Dat de twee Limburgse provincies samen geen regio vormen staat vast, en dit ligt ook niet in de intenties van beide provincies. Wel hebben de twee provincies samen een aantal overeenkomsten met de theorie van Paasi. De regio heeft een duidelijk afgebakend territorium, heeft met een gezamenlijk volkslied en een gemeenschappelijke naam een duidelijke symbolische waarde en onder de inwoners heerst een duidelijk gevoel van Limburgerschap. Met dit gegeven en de beleidsplannen van beide provincies is er een analyse geweest waarin hoofdzakelijk deze beleidsplannen, maar ook de achtergrond en huidige situatie met de drie ideaaltypen vergeleken zijn geworden.

De conclusies zullen worden getrokken middels een regioschets. Aan de hand van drie thema's die bij elk van de drie ideaaltypen regio's zijn teruggekomen zal duidelijk worden naar welke ideaaltype de plannen het meeste neigen. Deze drie thema's zijn: de mate van eenheid of veelzijdigheid tussen de beide provincies, de mate waarin de grens scheidend of bindend optreedt en de mate waarin Limburg zich op het verleden of in de toekomst richt.

5.1 Conclusie

Eenheid versus veelzijdigheid

Dat de twee Limburgse provincies samen geen daadwerkelijke regio vormen staat vast, en dit ligt ook niet in de intenties van beide provincies. Duidelijk is wel dat de provincies naar buiten toe een eenheid wil uitstralen waarbij de grensoverschrijdende samenwerking de hoogste prioriteit heeft. In de doelstelling van het Limburg Charter wordt dit benadrukt doordat ze de samenhang tussen beide provincies willen versterken. Dit gezegd hebbende wordt duidelijk dat de plannen in deze zin niet stroken met de ideeën van de moderne regio. Deze kenmerkt zich immers door zijn veelzijdigheid en stedelijkheid en wil de regio op een flexibele en ondernemende manier stimuleren om tot economische voorspoed te komen. In het Limburg Charter wordt het stimuleren van dit soort ondernemerschap en het creëren van een flexibele regio niet als hoofddoel gesteld en er mag daarom geconcludeerd worden dat de plannen niet overeenkomen

met de moderne regio. De eenheid die beide provincies willen uitstralen kan daarentegen wel vanuit de etnoregio en de civiele regio gemotiveerd worden. De etnoregio doet dit door zich te werpen op de gezamenlijke geschiedenis van beide Limburgen. Ondanks dat deze in werkelijkheid slechts van korte duur was, wordt dit duidelijk als motivatie gebruikt om samen te werken. De eenheid kan volgens de etnoregio daarnaast uitgedragen worden door het Limburggevoel, dat door een grote meerderheid van de bevolking wordt uitgedragen. Ook de taal en het reeds bundelen van de media spelen een grote rol bij het vormen van een eenheid. Dit wordt zowel vanuit de etnoregio als de civiele regio aangedragen. De civiele regio legt hierbij het verband met het creëren van ontmoetingsplekken. Door de taal is het makkelijker om bij elkaar te komen en hierdoor een eenheid te vormen, waardoor er op veel vlakken samengewerkt worden en tot gezamenlijke initiatieven te komen, zoals de samenwerking tussen politie, ziekenhuizen, brandweer, scholen, etc. In deze kan dus geconcludeerd worden dat de provincies Limburg een eenheid uitstralen, en daarmee zowel in de zin van de etnoregio, als de civiele regio gezien kunnen worden.

Verleden versus toekomst

Wordt de mate van kijken naar het verleden of naar de toekomst in acht genomen, dan zijn de etnoregio en de moderne regio elkaars tegenpolen. Het Limburg Charter kan via beide ideaaltypen gezien worden. Het gezamenlijke verleden wordt bij de plannen van het Limburg Charter vaak aangehaald, maar wordt niet gezien als uitgangspunt voor de toekomst. Dit is in strijd met de ideeën van de etnoregio. Uit het Limburg Charter wordt dan ook duidelijk dat deze historie niet als streven voor de toekomst wordt gezien maar slechts als middel wordt gebruikt om de eenheid tussen beide provincies aan te kaarten. De moderne regio komt in deze wel sterker naar voren, met name op het punt toekomstgerichtheid. De twee provincies willen hun beleid niet meer zoals in het verleden alleen op zichzelf richten, maar de krachten binden. De maakbaarheid van de twee provincies als kennisregio wordt hier als uitgangspunt gezien voor het economische beleid. Kanttekening bij deze toekomstgerichtheid moet wel zijn dat de kansen die de Limburgse provincies aandragen niet zozeer direct op de economie gericht zijn, maar meer als voorwaarden voor economische ontwikkeling. Deze ontwikkeling strookt daarom ook met de civiele regio, waarin de verschillende kansen die worden aangedragen om samen te werken gezien kunnen worden als de ontmoetingsruimten om tot nieuwe toekomstgerichte initiatieven te komen.

De grens: scheidend versus bindend

De grens tussen België en Nederland moet hier op twee manieren bekeken worden. Aan de ene kant volgens het Limburg Charter in het licht van de drie ideaaltypen regio's, en aan de andere kant volgens de werkelijke situatie. Het Limburg Charter ziet de grens als barrière, en ziet het overwinnen van de nog bestaande binnengrenzen als voorwaarde voor de samenwerking. Dit strookt met de kijk van twee van de drie de ideaaltypen, namelijk de etnoregio en de moderne regio. Wel verschillen de deze twee ideaaltypen in hun redenering wat betreft het zien van de grens als obstakel. De etnoregio ziet de grens als obstakel voor het vormen van een culturele eenheid en de moderne regio ziet de grens als obstakel in het economische streven. De civiele regio ziet de grens in principe niet als obstakel, daar de samenwerking tussen beide provincies gemakkelijk plaats kan vinden aangezien er een gezamenlijke taal gesproken wordt. De grens wordt hier dan ook gezien als ontmoetingsplek. De werkelijke situatie is dat de grens tussen de twee provincies in principe als bindend werkt. Ondanks dat aan beide kanten van de grens andere wetten en regels bestaan waardoor samenwerking lastig is, ziet het Limburg Charter genoeg kansen om via gezamenlijk beleid tot gezamenlijke initiatieven te komen. Dit willen de twee provincies in hun streven ook naar de nationale staten uitdragen.

Concluderend kan gezegd worden dat de regio Limburg in haar beleid het vaakst neigt naar de ideeën van de civiele regio. Hiermee zal niet geconcludeerd worden dat de plannen ook daadwerkelijk helemaal met die van de civiele regio stroken. In andere opzichten komen het Limburg Charter namelijk ook overeen met de andere ideaaltypen regio's. Echter bij het in acht nemen van alle kansen duidt dit op meer samenwerking en het creëren van een gemeenschappelijk gevoel/doel waarin de Limburgers samen te werk zullen gaan. Dat het historisch een gedeeld gemeenschappelijk verleden heeft komt daarbij goed uit. En mocht de samenwerking in de toekomst op vele vlakken van de grond komen, dan zou de moderne regio als een volgend doel beschouwd kunnen worden.

5.2 Reflectie

Uit het onderzoek is gebleken dat de plannen van de regio Limburg het meest neigen naar de civiele regio. Hier moet bij worden aangetekend dat om een volledig beeld te krijgen van alle

ideaaltypen regio's er een breder scala aan voorbeelden nodig zijn waaraan de regio getoetst kan worden. In dit onderzoek zijn er bij elke ideaaltype regio slechts drie hoofdpunten uitgehaald waaraan het Limburg Charter getoetst werd. Om tot een vollediger beeld te komen zou er voor elke ideaaltype regio een afzonderlijk onderzoek gehouden kunnen worden.

Om tot interessante inzichten te komen wat betreft het beeld van de grens van beide provincies, was er de bedoeling om met ambtenaren aan beide kanten van de grens een interview te houden. Dit is uiteindelijk niet gelukt waardoor de kijk op de grens voornamelijk vanuit de Nederlandse kant werden toegelicht. Het interview werd namelijk afgenomen met de projectbegeleider die van Nederlandse afkomst was. Hoewel zij sprak namens beide provincies, was het ook interessant geweest om met een Belgische betrokken ambtenaar gesproken te hebben.

Bronvermelding

Wetenschappelijke artikelen

Anderson, J., O'dowd, L., Wilson, T. (2003) *New Borders in a changing Europe: cross-border cooperation and governance*, Frank Cass Publishers

Asheim, B.T. & Gertler, M.S. (2005) The geography of innovation. Regional Innovation systems. In Fagerberg, J, Moverly D. C., Nelson, R.R. (eds.) *The Oxford Handbook of Innovation*, Oxford University Press, Oxford, pp 292-317

Fijnaut, C & Ruyver, de, B. (2008) *Voor een gezamenlijke beheersing van de drugsgerelateerde criminaliteit in de Euregio Maas-Rijn*, Rapport voor het bestuur van de regio, Tilburg – Gent, 14 november 2008

Fløysand, A. & Jakobsen, S.E. (2008) The complexity of innovations: A relational turn, *Progress in Human Geography* In Review.

Gielis, R. (2009) Borders make the difference: migrant transnationalism as a border experience, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 100, no. 5, pp 589-600

Gren, J. (2002) New Regionalism and West Sweden: change in the regionalism paradigm. *Regional and federal studies* 12, pp. 79-101

Huysmans J. (2008) *Een kwalitatieve analyse van de vestigingsfactoren voor industriële ondernemingen in de provincie Limburg*, Promotieschrift, Universiteit Hasselt

Knippenberg, H. (2004) The Maas-Rhine Euroregion: A Laboratory for European Integration, *Geopolitics*, 9:3, pp. 608-626

Knotter, A. (2008/I) Limburg bestaat niet, paradoxen van een sterke identiteit, *Bijlagen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, Volume 123, pp 354-367

Knotter, A. (2008/II) Arbeidsmigranten en grensarbeiders, vergelijkende perspectieven op de mijnarbeidsmarkten in het Belgisch-Duits-Nederlandse grensgebied in de twintigste eeuw, *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, nr. 3, pp 2-29

Manning, A.F. (1989) Reacties op de scheiding in Nederlands Limburg, in: *Eenheid en scheiding van de beide Limburgen*, verslagbundel van het op 26 mei te Alden Biesen gehouden congres bij gelegenheid van de herdenking van 150 jaar beide Limburgen (Leeuwarden/Maastricht 1989) pp. 165-180

Marin, A (2006) *Integration without joining, neighbourhood relations at the finnish-russian border*, DIIS, Copenhagen

Nissen, P. (1989) De ontplooiing van het regionaal zelfbewustzijn in de beide provincies Limburg na 1839, in: *Eenheid en scheiding van de beide Limburgen*, verslagbundel van het op 26 mei te Alden Biesen gehouden congres bij gelegenheid van de herdenking van 150 jaar beide Limburgen (Leeuwarden/Maastricht 1989) pp. 181-212.

Oort, van, T. (2007) *Film en het moderne leven in Limburg, het bioscoopwezen tussen commercie en katholieke cultuurpolitiek (1909-1929)*, proefschrift Universiteit van Utrecht

Paasi, A. (2002) Bounded spaces in the mobile world: deconstructing 'regional identity', *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*. Vol. 93, pp. 137-148

Paasi, A. (1996) *Territories, boundaries and consciousness*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.

Paasi, A. (2009) The resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe, *Review of international studies*. Vol 35, pp. 121-146

Perkmann, M. (2002) *The Rise of the Euroregion. A Birdseye perspective on european crossborder co-operation*. Department of sociology, Lancaster University

Perkmann, M. (2003) Cross-border regions in Europe, significance and drivers of regional cross-border co-operation, *European Urban and regional studies*, 10:2, 153-171

Pike, A., et al (2008) *Local and Regional Development*. New York, Routledge

Putnam, R.D. (1993) *Making democracy work*, New Jersey, Princeton University Press

Reverda, N. (2004) *Regionalisering en Mondialisering*. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam, Uitgeverij Eburon, Delft

Saunders, M., Lewis, Ph. & Thornwell, A. (2008) *Methoden en technieken van onderzoek*. 4^e editie, Amsterdam: Pearson education Benelux B.V.

Schaakxs, H. (2009) *Van fusie tot splijting, hoe in het fusieproces rond 'FC Limburg' identiteiten beleefd, samengebracht, gebruikt en gespleten worden*, Bachelorthesis Radboud Universiteit Nijmegen

Scott, J. (2008) Cross-border regionalisation in an enlarging EU, *Regionalism en Federalism*. Vol 12, Brussel, pp. 37-58

Ubachs, P.J.H. (2000) Handboek voor de geschiedenis van Limburg, *Maaslandse monografieën* 63

Taylor, P. J. (1993) *Political Geography: World-Economy, Nation State and Locality*. Longman Scientific and Technical, Londen

Van der Eycken, M. (1989) Verkeerswegen als bindteken?, *Eenheid en scheiding van beide Limburgen*, Maaslandse monografieën (3448)

Van Houtum, H. (2005) The Geopolitics of borders and boundaries, *Geopolitics* 10, pp. 672-679

Visser G.J. & Doeschot, F. ten. (2009) *Grenzeloos Limburg, een onderzoek onder inwoners van beide Limburgen*. I&O research BV, Enschede

Rapporten

BRO (2009) *Grenzeloos winkelen 2009*, Monitor koopgedrag Limburg, Boxtel

CBS (2010) *Economische Krimp in alle provincies*, CBS persbericht

Nicis (2009) *De nieuwe groei heet krimp, een perspectief voor Parkstad Limburg*, Den Haag

Provincie Limburg (2005) *Limburgplan 2006-2009*, Hasselt

Provincie Limburg (2007) *Bevolkingsonderzoek 2007*

Provincie Limburg (2007) *De toekomst van Limburg ligt over de grens. De Euregio's als bruggenbouwers tussen de lidstaten*. Maastricht, 2007

Provincie Limburg (2008) *Limburg Charter*

Provincie Limburg (2009) *Internationaal vestigingsklimaat in de Maas-Rijn regio's, voortgangsrapportage uitvoering advies commissie Hermans*, Gedeputeerde Staten van Limburg

Provincie Limburg, afdeling Strategie en Innovatie (NL) (2010) *Rapport: "Bevolkingsonderzoek Limburg 2010"*, april 2010

Websites

<http://www.ppsimons.nl/stamboom/limburg1814-1850.htm>, vinddatum 16/04/10

<http://hip-limburg-nl.browsbox.be/index/be-nl/3667/navigationcats/1307/> vinddatum, 02/07/10

http://www.maastricht.nl/web/Home/Home/M_e_d_i_a_i_t_e_m-tonenop/Europese-Steun-voor-doortrekking-Tram-Vlaanderen-naar-Maastricht.htm, vinddatum 16/07/10

Bijlage I: Interviewguide

Thema: Limburg Charter

Naar aanleiding van het Charter zou er een uitvoeringsprogramma opgesteld worden om de samenwerking en projecten te bevorderen. Is deze al opgesteld en zo ja, zijn er al zichtbare veranderingen te zien naar aanleiding van het Limburg Charter?

Er wordt gesproken over een culturele eenheid die beide Limburgen vormen, waarop is die culturele eenheid gebaseerd?

Limburg wil zich presenteren als één regio met haar gezamenlijke cultuur en historie, toch wordt er het onderscheid gemaakt in Oost en West Limburg. Wat is de gedachte hierachter?

Thema: Grenzen

In hoeverre speelt de grens een rol in de samenwerking tussen Belgisch en Nederlands Limburg?

Hoe denkt de Limburgse provincie over de grens. Ziet u een verandering in de afgelopen jaren?

Is de Belgische provincie de afgelopen jaren anders naar de grens gaan kijken?

Thema: Theorieën

Paasi onderscheidt een viertal vormen van ontwikkelingen wat betreft regio's:

- territoriale vorm: duidelijk afgebakende grenzen
- symbolische vorm: vlaggen, typische gerechten, politieke bewegingen (belangrijkste volgens Paasi: de naam)
- opkomst instituties; mensen passen zich aan aan gemeenschap door middel van gebruiken dit geïnstitutionaliseerd raken en daardoor specifiek aan een territorium verbonden kunnen worden. Mensen voelen zich verbonden met territoriale gemeenschappen op verschillende niveau's. Bijvoorbeeld met dorp, provincie en land. Hierdoor specifieke gewoonten die worden verbonden aan een regio. Hiermee de 'ander' afgebakend van 'ons'.
- Verankering waarin de regio een gevestigde status heeft.

Zou je kunnen zeggen dat de regio Limburg hier als regio door kan gaan en overeenkomsten vertoond met de theorie?

Vindt je dat de regio Limburg zich meer richt op hun gezamenlijke historie en deze als kader neemt voor de toekomst of zich meer richt op de toekomst en een nieuwe weg in te slaan (de maakbare weg)?

In hoeverre spelen de grote steden in beide provincies een belangrijke rol in de samenwerking?

In het charter zien we woorden terug als activeren, stimuleren en coördineren om de samenwerking te bevorderen op verschillende fronten. Daarmee is het doel om het sociaal kapitaal beter te benutten en een meer sociaal gevoel te creëren. Denk je dat de inwoners van beide provincies samen een wij-gevoel kunnen krijgen?

Tot slot, als je zou moeten kiezen, naar welk ideaaltype zou de regio Limburg dan het meest neigen?

Etnoregio:

- identificatie met het verleden,
- door een scherp onderscheid tussen 'wij' en 'zij' (hier de regio Limburg en de Nationale Overheid)
- het streven om op basis van het eigen cultuurgoed meer politieke autonomie te verkrijgen.
- het verleden wordt de spiegel om het eigen denken en handelen in de hoogmoderne tijd in het heden te bepalen en de doeleinden in de toekomst te definiëren.
- bezit van collectieve identiteit

Moderne regio:

- toekomstgericht
- individualisme
- economische ethos van vrijemarkt ondernemer
- stedelijkheid – diversiteit, flexibiliteit, ondernemen
- maakbaarheid van de werkelijkheid en actief scheppende rol van individu staat centraal

(Dit is ook te zien in Brabantstad, daar is economische ontwikkeling de waarde, niet het culturele erfgoed)

Civiele regio:

- opbouw van sociaal-culturele werkelijkheid, vormen van netwerken het doel
- scheppen van publieke ruimte
- waarin mensen geactiveerd worden om tot gezamenlijke initiatieven te komen
- regio als ontmoetingsruimte